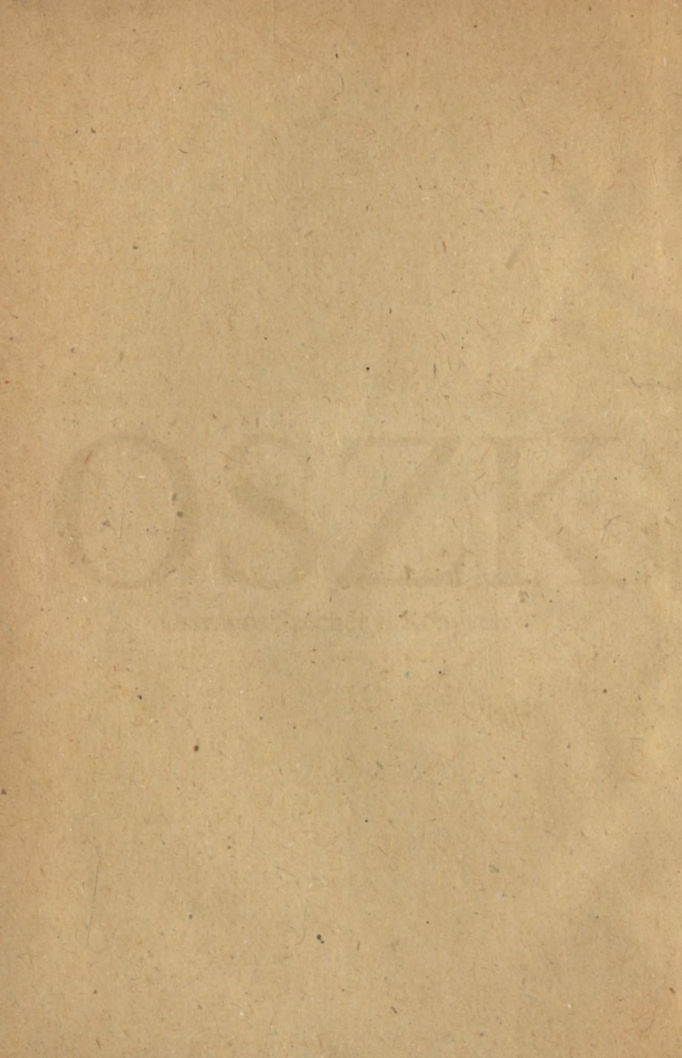

Örserereqnek kötelező szabályai |||22233355

A

MAGYAR NEMZETI

ÖRSEREGNEK

KÖTELEZŐ SZABÁLYAI.

—————
KIADJA

AZ ORSZÁGOS NEMZETÖRSEREGI
TANÁCS.

III. füzet

—————
PESTEN, 1848.

Nyomatott Eisenfels Rudolfnál.

MAGYAR KEMENYI

ÖRSEKRECEMEK

KÖTETÉK SZABÁLYAI

KIADJA

223335

1965. május 15.

I. RÉSZ

I. FEJEZET

Első cikkely.

III. FÜZET.

A GYALOG NEMZETŐRSEREG GYAKORLAT- SZABÁLYAI.

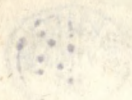
A sorzások az első, második, harmadik, és negyedik szakasznak nevezetűk. Ezek közül az első a jobb, a második a bal szárnyon van; harmadik sorzása a szárnyakkal egyvonalban áll, az ötödik pedig a középső sorzattal.

Az első és második, valamint a harmadik és negyedik szakasz is egyaránt fél-századot képeznek.

A harmadik sorzását az első őrnök, mint az ötödik századostól arról; valjón hármaszorosított és négyes hármaszorosított az ötödik századostól jelentést kapott, következőképen viszi végbe:

III. FÜZET.

A GYALOG NEMZETŐRSZEREĞ GYAKORLAT-
SZABÁLYAI.

I. RÉSZ.

I. FEJEZET.

Első cikkely.

1. §.

Kifejlett vonalbani sorzás- és állásról.

Minden század négy, lehető egyforma részre osztatik, mellyek szakaszoknak neveztetnek.

A' sorzószárnynon levő szakasz elsőnek, az ezt követő második, harmadik s negyedik szakasznak neveztetik. Ezek szerint egy jobbra sorzott századnál az első szakasz a jobb, a negyedik a bal szárnynon van; balra sorzott századnál ugyanez áll, az ellenkező oldalról.

Az első és második, valamint a harmadik és negyedik szakasz is együtt fél századot képeznek.

A század sorzását az első örnök, miután az illető tizedestől arról: valljon hibázik-e? ki? és mért hibázik? az illető tizedestől jelentést kapott, következőkép viszi végbe:

S o r a k o z z ! kiáltására az összes örsereg fegyvert karban tartva, sorzása szerint három sorba összelép. Az altisztek a századdal szemközt 6 lépésnyire, annak arczezal fordulva fegyvert karban tartva, egy sorba akként állakoznak, hogy a másod örnök a sorzószárnyi első taggal egyenesen szemközt, a tizedesek pedig rendben szakaszonként egymás mellett vannak.

Miután az örnök az elébb említett mód szerint a századot sorzotta és szakaszokra osztotta, maga a sorzószárnyra megy, és — p. o. egy jobbra sorzott századnál vezényel:

O s z t a g o k b a l r a n y i l j a t o k ! mire a fegyverek meghuzatván s mind a három szakasz — az elsőnek kivételével — fél bal fordulatot tevén, sebes lépesben oldalvást annyira vonul, míg az örnök által kijelelt osztagnyílásban a tisztek belépésére elegendő térköz mutatkozik.

Most már minden altisztnek, de leginkább a szárnyon levőknek, tudniok kell, tagjaik számát, hogy fejlődéseknél lépéseiket a szerint tehessék t. i. három tagra két lépés számítottik; aztán a tagokat a szakaszok mindkét szárnyáról páros és páratlanokra osztaniok, a kettős rendmenet végett.

Ekkor az őrnök a tagszámot, más előfordult eseményekkel együtt, a jelenlevő másodrendbeli hadnagynak bejelenti, ki azonnal, a leirt szabály szerint, kardját kirántván s idvezletét tevén, az első rendbeli hadnagynak a jelentést megviszi. E szerint cselekszik ez is, midőn a főhadnagynak, s ez utobbi, ha a századosnak viszi meg a tagszámróli jelentést.

A tisztek, mhelyt jelentéseiket végezték, a században öke/ illető beosztásokba visszalépnek.

Mikor zászlóaljba lépnek össze a századok, akkor minden százados, miután századával elléptetett, tiszteletet és tagszámáról szabályszerű idvezlés mellett, a tőzstisztnak jelentést tesz, mellyet teljesítvén vállaztat s a körülményekhez képet, lábhoz véteti a fegyvert, maga pedig az ötöt/illető helyre, az arcz mögé veszi magát.

Egykonlag a segédtiszt is átvevén az első őrnök századjáróli jelentését, az egész zászlóalji tagszámot bejelenti a zászlós parancsnoknak.

Egy század, osztály vagy zászlóalj állása az ide mdékelt terv 1-ső számából kivehető, azért e fölött részleteseb magyarázásba ereszkedni fölslegesnek látszik.

Zászlóaljban a századok a jobb szárnyról számítatnak a bal felé, innét, mihelyt azok zászlóaljba egyesülvék, 1. 2. 3. 4. 5. és 6-dik fél-osztályoknak neveztetnek.

Két század együtt egy osztályt képez, és zászlóaljban egyesülve jobb s bal szárnyas és közép osztálynak neveztetik.

A zászlóalj parancsnoka rendszerint illő távolságban a zászlóalj közepén áll, különben pedig, valamint minden nemű mozgásoknál is, oda megy, honnét szava legnkább kivehető, s ő is mindent legkönnyebben által láthat.

A zászlós segéd, midőn az irány és igazodási pontok jelelésére nincs alkalmazva, a zászlós parancsnoktól balra oldulvást, és hátra felé veszi magát.

Jegyzet. Azon tekintetből, hogy később a zászlós tisztek nevezete gyakorta előforduland, egyszer mindenkorra itt megmagyaráztuk, hogy a zászló mellett álló két tiszten kívül azon főhadnagyok is ezen fogalom alatt értetnek, kik a zászlóalj két szárnyán állanak.

Az is megemlítetik, hogy a vezerszavak kimondásakor meghuzandó szavak ritkott, a megnyomandó szavak pedig vastagabb betűvel vannak nyomtatva.

Második cikkely.

2. §.

Az igazodásokról általánosan.

Ezek a zászlóaljban szintazon elvek szerint mennek végbe, mellyek az oktató szabályzatban az igazodásokról felállítottak.

Az újonon választott igazodási vonal egyes tisztek által jeleltetik ki, s abba az örsereg valamennyi osztálya tagonként vonul, a már tudva levő szabályok szerint.

Az igazodás vizsgálatára, oldalt, az igazodási szárnytól 6—8 lépésnyire áll meg a zászlós parancsnok, s kardjával tett intésekkel onnét javítja ki a netaláni hiányokat; szükség esetében a hiba helyére maga megy, vagy segédét küldi, a fenhangoni parancsot kikerülendő.

A második és harmadik sor igazodása, a sorok távközének pontos megtartásából ered.

3. §.

Egyenközü igazodások.

Ezen vezérszóra:

Tisztigazodás **jobbra!** zászló és zászlóstitztek — kivevén a zászlótól balra álló

hadnagyot — valamint az első sorban kettesével egymás mellé beosztott altisztek közül a jobbról állók is, sebes lépésben egyenesen előre kilépnek, s a hatodik lépés után — vagy ha az új igazodási vonal már más csoport által kijelelve volna — ennek irányzatában megállanak.

Ha az előlépésre szólított altiszteknek karban vagy vállon van fegyverök: az előlépés perczében azt azonnal jobb karba veszik.

Most a zászlós parancsnok a vezérszóban kijelentett szárnyra megy, s kardja intésével az igazodást onnét javítja ki.

Miután a tisztek illően beigazodva vannak, a zászlósparancsnak a zászlóalj közepére megy s vezényel:

Jobbra igazodj! mire minden szakaszban tagonkénti igazodás vitetik végbe jobbra, az oktató szabályzatban foglalt magyarázat szerint.

A dobosok és ácsok az első zászlós taggal egykorulag lépnek ki. (*II. Terv. 1. Ábra.*)

A tiszteknek balra leendő igazodásául ezen vezényletre:

Tisztigazodás balra! a zászló és zászlós tisztek — kivevén a zászlótól jobbra álló hadnagyot, s az első sorba kettesével be-

osztott tisztek közül a balról állót — előre lépnek s fejöket balra fordítják; mire az ellen-tes oldalon is mindenben ugyanaz történik, mint a jobbrai igazodásnál.

A bevégzett igazodás után most még a zászlós parancsnok vezényel:

Jobbra nézz!

Olly esetekben, midőn a zászlóaljnak felállása változatlanul megtartandó, s mégis kell igazodásnak történni: a tisztigazodás helyben megy végbe, mellyhez a zászlós parancsnok vezényel:

Tisztigazodás helyben jobbra!
(balra) **Zászlóalj hátrálj!** mire az egész zászlóalj, kivevén az illető igazodási tiszteket, a menetet hátra felé kezdi meg, s a hatodik vagy nyolczadik lépés után megállásra rendel-
tetik. Az állva maradt tisztek igazodása, vala-
mint a zászlóalj beosztása is egészen az ismert
mód szerint megy végbe.

Ha az igazodás valamelly messzebbi táv-
ságba, egyenest előre volna kiviendő, az egész
arczczal oda kell járlna, oda érvén **Állj!**-t
vezényelni, s a már tudva levő igazodást sza-
bályszerűen megkezdeni.

4. §.

Részútos igazodások.

Ezek egészben véve, nem látszanak olly lényegeseeknek, miután — mint később a tömegéknél előforduland — a tömeg minden tetszés szerinti félosztályba alakítható, mellyel aztán a kivánt térre lehet menni, s a szükségelt irányváltozással a tömegből felfejlödvén, a részút igazodás magától következik.

Harmadik cikkely.

5. §.

A sorok nyitódása- és zárkozásáról.

A zászlós parancsnok ezen vezényletére:

Két utolsó sor nyitódj! a második sor 4, a harmadik 8 lépésnyire lép hátra, az oktató szabályzatban közlött tanítás szerint.

Az arcz mögötti tisztek szinte 8 lépésnyire lépnek vissza.

Dobosok és ácsok helyeiken maradnak.

A sorok zárkozására vezényel a zászlós parancsnok:

Két utolsó sor zárkozz! mire a második sor két, a harmadik pedig és az arcz mögé beosztott tisztek négy lépésnyire egyenesen előrelépnek.

Negyedik cikkely.

6. §.

**Az arcz megfordítása- és visszako-
zatáról.**

Ha az arcz a harmadik sorra volna ala-
kítandó: a zászlós parancsnok vezényli:

Arczot fordíts! mire az arczmögötti
tiszték a harmadik sorba lépnek, ezután pedig :
Jobbra át!

Az arcz helyreállítására vezényeltetik:

Arczra vissza k o z z! mire a harma-
dik sorba lépett tiszték három lépést sebes lé-
pésben előre tesznek, s középre igazodnak;
ekkor következik a:

Jobbra át!

Dobosok és ácsok e hirdetésre egykoru-
lag teljesítik a fordulatot.

Ötödik cikkely.

7. §.

Az arczmenetről.

Az arczmenet kivitelére hirdeti a zászlós
parancsnok:

Arcz czal indulunk! erre a zászlós a zászlóval, s a zászlós tiszték 6 lépést sebesen előre lépnek. Ezen tiszték által elhagyott helyek a mögöttök állott tizedesek által, a zászlósé pedig a zászlótól jobbra álló 11. számú tizedes által töltetik be.

A segéd a zászlóalj közepe mögé veszi magát, s a zászlótól jobbra álló hadnagynak onnét adja a függőleges menetirányt. Erre nézve legalább tíz lépésnyi távolságra áll a jobbról álló 12. számú tizedes, az ugyanazon oldalról álló hadnagy által jelelt vonal hosszába. Ha ez utóbbi tökéletesen függőlegesen vonult az arczból elő, akkor az általa, a 12. számú tizedes, és segéd által jelelt vonal is, a zászló arczával két egyenlő, igaz szögletet fog képezni, s azon vonal további hosszabbodása függőleges lesz, mellyen a zászlós tisztnek az arczmenet közben haladni kell. Ezután a segéd, a most már czélirányosan kijelelt függőleges vonal hosszába egy földtéri tárgyat szemel ki, s azt az illető hadnagynak, menetirányul kimutatja, ki azonnal a menetvonal biztosítására szükséges központokat kiválasztja.

Ez megtörténvén a zászlós parancsnok:

Indulj!-t vezényel, mire mind a zászlóalj, mind az arcz előtt 6 lépésnyi távolságban álló

egyének, teljes lépésben lépnek ki, fejöket a zászlóalj jobb szárnyán levők balra fordítván.

A zászlós tiszteknek igyekezniök kell szünetlenül egyforma lépést és topot tartani.

A középén és szárnyon menő tizedesek törekedjenek, hogy az előttök 6 lépésnyire lépdelő tisztektől távolság szünetlenül fenntartassék.

Az örsereg fejeinek csak mérsékelve szabad a zászlóalj középe felé fordulva lenni, különben a fejnek nagyobb mértékbeni elcsavarása utányul volna. Mindenki szabadon, s a nélkül hogy egymást szorítaná, egyenes lépésben és topban, fesztelenül nyomuljon előre.

Az első sor altisztjei iparkodjanak megtartani az irányt, különösen a főtiszteknek soha sem szabad az egyenes menetirányt szem elől téveszteni.

A dobosok és ácsok az elülirt 12 lépésnyi távolságban követik a zászlóajt, s az elsőbök minden 12 lépésnyi szünet közt az indulót verik, míg annak félbe hagyására a zászlós parancsnok kardintéssel jelt nem ad.

A zászlós parancsnoknak bizonyos meghatározott helye nincs, hanem ő oda veszi magát, honnan a menetirányt legjobban szemmel

tarthatja, s a hibát már eredetében helyre hozhatja.

A különféle lépésnemek felvételére való vezérszavak ugyanazok, mellyek az oktatási szabályzatban megállapítottak.

Állj!ra mindenki megáll, s a jobb szárny legénység is fejét azonnal ismét jobbra fordítja.

A hátra felé való arczmenet ugyanaz mi az előrei, csak hogy elsőbben az arcz megfordítandó s azután vezénylendő a menet, mellynél a dobosok és ácsok a teljesített jobbra fordulatt után fél jobbra-t tesznek, s oldalra 8 lépést sebes léptekben járolnak, hogy a zászlós tisztek szabad kilátását el ne vegyék.

Ha a zászlóajnak csak valami 8 lépésnyire kellene hátra menni, akkor csak:

Zászlóalj hátrálj! vezényeltetik, mellynél minden tiszt megmarad beosztásában.

II. FEJEZET.

**Jobbra és balra alakított csapatok-, tömegek-,
négyszögek-, s ezeknek mozgalmairól.**

Első cikkely.

8. §.

**Rendcsapatok alakítása-, menete-,
huzódása-, irányváltoztatása, és
arcz visszakozeról.**

Ezek egészen ugyanazon módon vezényeltetnek s vitetnek végbe, mint már az oktatási szabályzatban megmagyaráztatott, csak azt kell még a kettős rendcsapatoknál megjegyeznünk, hogy miután minden szakasz magában véve páros és páratlan tagra van felosztva, a kettős rendeket is egyedül az örvitézek között lehet csak szakaszokba alakítani, mellyből világos, hogy a beosztott tiszteknek is kettős rendet kell magok közt alakítaniok.

A végső, itt aláhuzott s gyorsan kimon-
dandó vezérszóra: **Rendenként jobbra!**
Kettős rendenként balra! az arcz
mögött beosztott altisztek a harmadik sorba
lépnek.

Egyes rendcsapatnál, ezen vezérszóra:

Arczra visszakozz! és a kettős rendcsapatnál ezen vezényletre:

Állj! Arcz! a 3-dik sorba lépett altisztek **Jobbra át-**tal ismét három lépésre az arcz mögé mennek s ismét **Jobbra át!** által visszakoznak.

A zászlós a zászlóval a kettős rendcsapatnál véghez vitt fél jobbrai fordulattal az előtte álló hadnagy mellé előre, oldalvást, lép, a hadnagy pedig, ki a fordulat után a zászló mögött áll, előre s oldalvást a zászlós mellé vonul, mi által ő a csapattirányzaton kívül fog esni.

A huzódások és irányváltozások az oktatási szabályzat 5. és 18-dik §-ban már magyarázott elvek szerint történnek.

Második cikkely.

9. §.

Nyitott osztagcsapat jobbra vagy balra alakítása.

Az arcznak szakaszok-, félszázadok-, és félosztályokbai szakadása, egy nyitott osztag-

csapat alakítására, a szándéklott menetirány és szárnyhoz képest, mellyet a csapat élére akarrunk hozni, háromféleképen történhetik meg:

1) Ha a jobb szárnynak kellene a csapat élére jönni, s a menetnek jobbra, az arcvonal hosszába következni, hirdettetik:

Sz ak a s z o k k a l (félszázadok-, félosztályokkal) **jobbra kanyarodunk!**

Az altisztek belépnek.

Sz ak a s z o k k a l (félszázadok-, félosztályokkal) **jobbra kanyarodj!**

A fejek balra fordulnak.

Indulj! A parancsolt kanyarodás sebes léptekkel vitetik végbe. Az osztagok sarkpontjain levő tisztek állva maradnak, egy előttük függőlegesen fekvő pontot választanak, az **Állj-t** idején vezénylik, és azután a töember mellé állanak.

A fejek minden kanyarodás után folyvást a kanyarodó szárny felé maradjanak fordulva.

A zászlós a zászlóval mindig a kanyarodó szárnyon marad.

A dobosok és ácsok, ha az arcz szakaszokba vagy félszázadokba szakadozik, fél jobbra fordulnak és így maradnak a csapattól oldalvást. Ellenben ha félszázadokba szakadozik,

dás áll be, akkor azok a kanyarodás hirdetésére, sebes lépésben annyira lépnek előre és oldalvást, míg a harmadik félosztály háta mögé nem érnek, ezzel együtt a kanyarodást egykorulag teljesítendők.

2) Ha a csapatnak függőleges irányban kellene a jobb szárnyra előre nyomulni, s a jobb szárnynak az élt képezni, akkor:

Szakaszokkal (félszázadok-, félosztályokkal) a jobb szárny előtt **csapatba**.

Tisztek belépése.

Jobb szárnyas szakasz (szárnyas félszázad, félosztály) egyenest, a többi jobbra kanyarodj!

Fejvetés balra.

Indulj!

Mindnyájan sebes lépésben kilépnek, az első osztagot kivevén, melly közönséges lépésben nyomul előre.

Mihelyt az első osztag, első sora a második osztag kanyarodó szárnyával egyenlő magasságra jutott, az irányzati szárnyon levő első sorbeli tiszt által megállásra rendeltetik.

3) Végre, ha a csapatnak az élen levő jobb szárnyal kellene a bal szárny hosszába vonulni: hirdettetik:

Szakaszokkal (félszázadok-, fél-
osztályokkal) a jobb szárnyról in-
dulunk!

Tisztek belépése.

Jobb szárnyas szakasz (szárny.
félszázad, szárny. félosztály) Indulj!

Ezen vezényletre a nevezett szárnyosz-
tag a főt balra fordítja, s egykorulag közön-
séges járatban 3 lépésnyire egyenest előre
lép, azután pedig az első sor balszárnyán be-
osztott tiszt által: balra kanyarodj! s mi-
helyt a kanyarodás bekövetkezett: Egyenest!
vezényeltetik: mire a fők ismét balra fordul-
nak, és az osztag a mozgékony sarkponttali
kanyarodása által 5 lépésnyire nagyobb táv-
ságban, az arcvonallal párhuzamosan, feltar-
tótlanul eljárom.

Mihelyt ezen osztag első sora az arcban
álló legközelebbi osztag bal szárnyának negye-
dik tagával egyenlő magasságra jutott, ez a
bal szárnyon álló tiszt által vezényelt:

Szakasz (félszázad, félosztály)
Indulj! parancs által az elővonulásra és 3
lépés után kanyarodásra rendeltetik, mint ez
az első osztagnál megmagyaráztatott stb. így
tovább a többi osztagok is.

A balra alakított csapat képezése hasonló körülmények közt, ugyan ezen módon történik, csakhogy az ellentes oldalra.

A dobosok és ácsok ezen elindulásoknál olly módon viselik magokat mint ezen §-ban magyarázott első mozgalomnál. Az is egyszer mindenkor elvül tüzetik ki, hogy ha az arcz félosztályokba nem tördeltetik, mindig a csapatirányzat ellenkező oldalán, oldalt 12 lépés nyire rendekben mennek.

10. §.

Nyitott osztagcsapattali menet.

A csapatmenet legczélirányosabb kivitele lényegesen két feltételtől függ.

Először attól, hogy a csapat osztagok mindig pontosan a felkanyarodásra megkivántató távállásban maradjanak.

Másodsor, hogy az irányszárnyon besztott tisztek — tehát jobbra alakított csapatnál a balról állók, balra alakítottnál a jobbról állók — folytonosan egymást takarva maradjanak.

A menet ezen vezényletre kezdődik:

Csapat Indulj!

Ha menet közben **Állj!** vezényeltetik, az osztagoknak mozdulatlanul meg kell állniok.

Ha a parancsnok szükségesnek találná a netán elvesztett irányzatot vagy távközt kiigazítani: az akkori csapatirányzathoz képest vezényel:

Jobbra (balra) iránykozz!

Ha pedig csak a fejeket akarja a csapatirányzat ellenkező oldalára fordíttatni, vezényel:

Jobbra (balra) nézz!

11. §.

Nyitott osztagcsapattali menet oldalt.

Erre nézve a zászlós parancsnok vezényel:

Kettős rendenként balra (jobbra!)

Tisztek belépése.

Fél jobb (fél bal!)

Csapat Indulj!

Mindnyájan kilépnek, az első osztag első sorbeli tisztje a függőleges menetirány pontját kiválasztja. A két első osztagot vezető tiszteknek különösen egyenlő hosszú lépteket kell

A balra alakított csapat képezése hasonló körülmények közt, ugyan ezen módon történik, csakhogy az ellentes oldalra.

A dobosok és ácsok ezen elindulásoknál olly módon viselik magokat mint ezen §-ban magyarázott első mozgalomnál. Az is egyszer mindenkor elvül tüzetik ki, hogy ha az arcz félosztályokba nem tördeltetik, mindig a csapatirányzat ellenkező oldalán, oldalt 12 lépés nyire rendekben mennek.

10. §.

Nyitott osztagcsapattali menet.

A csapatmenet legczélirányosabb kivitele lényegesen két feltételtől függ.

Először attól, hogy a csapat osztagok mindig pontosan a felkanyarodásra megkivántató távállásban maradjanak.

Másodsor, hogy az irányszárnyon besosztott tisztek — tehát jobbra alakított csapatnál a balról állók, balra alakítottnál a jobbról állók — folytonosan egymást takarva maradjanak.

A menet ezen vezényletre kezdődik:

Csapat Indulj!

Ha menet közben **Állj!** vezényeltetik, az osztagoknak mozdulatlanul meg kell állaniok.

Ha a parancsnok szükségesnek találná a netán elvesztett irányzatot vagy távközt kiigazítani: az akkori csapatirányzathoz képest vezényel:

Jobbra (balra) iránykozz!

Ha pedig csak a fejeket akarja a csapatirányzat ellenkező oldalára fordíttatni, vezényel:

Jobbra (balra) nézz!

11. §.

Nyitott osztagcsapattali menet oldalt.

Erre nézve a zászlós parancsnok vezényel:

Kettős rendenként balra (jobbra!)

Tisztek belépése.

Fél jobb (fél bal!)

Csapat Indulj!

Mindnyájan kilépnek, az első osztag első sorbeli tisztje a függőleges menetirány pontját kiválasztja. A két első osztagot vezető tiszteknek különösen egyenlő hosszú lépteket kell

tenni, minthogy a többi élre menő tiszteknek ők szolgálnak igazodásul.

Állj! Arcz!

Dobosok és ácsok fél jobbra vagy balra fordulással a csapat mozgalmát követik.

12. §.

Nyitott osztagesapattali huzódás.

A zászlós parancsnok vezényel:

Csapat huzodj, jobbra (balra)!
mellyhez, ha a csapat még nem volt járásban:

I ndulj! tétetik.

A huzódó szárnyon levő tiszteknek szünetlenül egymásra iránykozva kell lenniök, s a távközt megtartaniok. Az első részlet tisztje választja az iránypontot.

Huzódás közben minden osztagnak eredeti állásával folytonosan párhuzamos állásban kell maradni.

Félbe szakasztásul:

Állj! Arcz! vagy ha a menet egyenes irányban tovább volna folytatandó:

Egyenest! vezényeltetik.

13. §.

Nyitott osztagcsapatnali kanyarodás.

Ha p. o. egy csapatnak balra kellene kanyarodni: a zászlósparancsnok figyelmeztet:

Balra kanyarodunk! mire az első részlet bal szárnyán levő tiszt azonnal:

Balra kanyarodj! Egyenest! vezényel.

A második, s így tovább a többi osztagok is, mindaddig járolnak egyenest előre, míg azon pontra nem érnek, hol az első osztag tisztje a kanyarodást vezényelte, s ekkor a bal szárnyi tisztek is hasonlóan cselekesznek.

14. §.

Nyitott osztagcsapat irányváltozása.

Erre nézve a zászlósparancsnok hirdeti:

Bal (jobb) szárny előre! mire a jobbról vagy balról álló első osztag első sorbeli tisztje azonnal:

Bal (jobb) szárny előre! s így tovább, a zászlós parancsnokról idején adott figyelmeztetésre:

Egyenest!-et vezényel.

Hasonló módon s ugyanazon helyen viszik végbe a többi következő osztagok is egymásután az irányváltoztatást.

15. §.

Nyitott osztagcsapat osztagainak hátfordított kanyarodása.

A hátfordított kanyarodás mindenkor helyből történik, és rendszerint a csapatirányzat oldalára.

A zászlós a zászlóval a hátfordított kanyarodást nem azon osztaggal viszi végbe, mellyhez csatolva van, hanem jobbra át fordul, és a háta mögötti osztag új irányzati szárnyára megy. Ha p. o. egy csapattal arczot kellene a vég felé csinálni, olly módon, hogy az első sor elül legyen, erre nézve vezényeltetik:

Szakaszokkal (félszázadok-, félosztályokkal) jobbra (balra) átkanyarodj! Indulj! Csapat Indulj!

Harmadik czikkely.

16. §.

A zárkozott csapatokról általánosan.

Ezen, a zászlóaljban mindig félosztályokból képzett csapatok, különösen hadolatra (manoeuvre) alkalmasok, mivel kevés tért foglalván el, könnyen és minden irányba gyorsan mozgathatók s fejlődtehetők, ezeken felül rendben tartása kevés fáradságot kíván. Egyik félosztály távállása a másikhoz 3 lépést tesz.

Ezen alakításban minden sereg, a legnagyobb hőségben is huzamosan felállítva maradhat, mivel az osztagokat a levegő keresztül járhatja.

Zárkozott csapatok alakítása arczállásból minden kívántató félosztályra, ugy jobbra mint balra, következőkép megyen végbe.

17. §.

Zárkozott csapat alakítása jobbra vagy balra.

Ha a zárkozott csapat az első félosztályra jobbra volna alakítandó: vezényeltetik:

A zárkozott csapatot az első fél-
osztályra jobbra alakítsd!

Tisztek belépése.

Fél jobb! Indulj!

Mindjárt az első kilépésnél minden fél-
osztály éle jobbra az arczból kihuzódik, az-
után sebes léptekkel szakadatlanul tovább járól
és annyira jobbra oldalvást tart, mennyire
szükséges, hogy a bekövetkezendő helyreál-
lásnál három lépésnyire essék az előtte levő
osztág harmadik sorától.

A csapatalakítás bevégeztével:

Balra iránykozz! vezényeltetik, mire
a fők az irányzatszárnyra fordulnak, s a fö-
dözést eszközlik, mi annál szükségesebbnek
látszik, mivel a kiállott századok nem mindig
egyenlő tagszámuak leendnek.

Az itt leirt módon a zárkozott csapat
minden kívánandó félosztályra alakítható, csak-
hogy a vezérszóban mulhatlanul meg kell ne-
vezni azon félosztályt, mellyre a csapat alakí-
tandó tesz, valamint az oldalt is, mivel a meg-
nevezett szárnynak kell mindenkor a csapat
élet képeznie.

Olly alakításoknál, hol nem épen egy
szárnyra, hanem más félosztályra esik a csa-
patalakítás, p. o. a 3-dik félosztályra jobbra,

mellynél aztán az első és 2-dik félosztály fél balra fordul, és az arcából előre tör, a 4-dik 5-dik és 6-dik félosztály pedig fél jobbrát csinál és az arcából hátra lép. Megjegyendő, hogy a vezérszóban mindig azon fordulat jelentetik ki elsőbben, mellyet a jobb szárnynak, s azután az, mellyet a bal szárnynak kell végbe vinni, s azután következik csak a fordulat egykorulag mindkét szárny által, a végső kimondott szóra, mint itt a: **Féljobb!**

Ezen alakításra tehát következő vezérszó járul;

A zárkozott csapatot a harmadik félosztályra jobbra alakítsd!

Tisztek belépése.

Fél bal, fél jobb. Indulj!

Ebből magától következik az is, hogy azon félosztály, mellyre az alakítás történik, mindenkor állva marad.

Ha a legénység vállon hordja a fegyvert tehát a zárkozott csapatalakítás kirdetésére, azon félosztály századosa, melly állva marad, vezényel: **Félosztály! Igazodj!** A többi félosztályoknál ez, a visszakozásnál történik egymás után.

A zászlós a zászlóval a jobbra alakított zárkozott csapatnál, a harmadik félosztályhoz,

a balra alakítottnál a 4-dik félosztályhoz zárkozva marad.

A dobosok és ácsok mindjárt a zárkozott csapat alakítására való hirdetésnél, és pedig a mint ez jobbra vagy balra alakítatik, egész sortávközre vonulnak a barmadik vagy negyedik félosztályhoz előre, s ott egy sorba sorakoznak, mialatt a második sorban levő dobosok jobbra, az ácsok pedig az első sorban levőktől balra állnak. (II. Terv. 2. Ábra.)

18. §.

Zárkózott csapatnali mozgalom.

A menet, huzódás, s a kettős rendbeni oldalmenet zárkozott csapatban, ugyanazon vezényletre s ugyanazon elvek szerint vitetik végbe, mint a 10- 11- és 12-dik §-ban megállapított.

Menet közben különösen arra kell ügyelni, hogy a távközök ne nagyobbuljanak; e tekintetből a tiszteknek figyelemmel kell lenniök, hogy az előttök levő osztag első sorától mindig 5 lépésnyire hátra maradjanak:

Menetközbeni irányváltozásra a zászlós parancsnok vezényel:

Bal (jobb) szárny előre! erre valamennyi osztag első sorbeli embere fejét a kanyaruló szárnyra veti, ha talán még nem volnának oda fordulva. Az első osztag tömberének mindazáltal itt nem kell egy 3 lépésnyi átmetszeti vonalon átmozogni, mint az egyes osztag irányváltozásánál, hanem körívben, mellynek átmérője négy lépést tesz.

Az: **Egyenest!** vezényletre ismét a csapatirányzat oldalára fordulnak a fők.

Végre megjegyzendő, hogy az első osztagnak az irányváltoztatás kezdetekor lépéseit meg kell rövidíteni, mivel, kivált a 4- 5- és 6-dik osztag — mellyek sokkal nagyobb földtért, kívánnak oldalra mint az elül levők — olly mozgalmat visznek végbe, melly egy húzódásból és kanyarodásból van összetéve.

A végső kanyarodó szárnyon levő tisztek különösen figyeljenek a fődözésre és a távköz megtartására.

Ha szükséges volna helyből egész kanyarodást vagy hátrakanyarodást végre hajtani, akkor a százados parancsnok előbb a csapatot tömegbe zárkoztatja. (II. Terr. 3. Ábr.)

19. §.

Zárkózott csapat nyitása és zárása.

Ha egy zárkózott csapat egész távközre volna nyitandó, tehát az, elsöbben megállásra rendeltetik, s azután vezényeltetik:

Egész távközre nyitódj! Első osztag Indulj! mire az tüstint sebes lépésben kilép.

Mihelyt a második osztag irányzati szárnyán beosztott tiszt, az elsőnek előrenyomulása által távközét elérte, Indulj!-t vezényel, s ezen módon a többiek is egymás után.

Ha a nyitásnak hátra kellene történni, vezényeltetik: Az első osztag állva marad, a többiek (az irányzati szárny szerint) balra (jobbra) át! aztán: Jobbra (balra) nézz! Egész távközre nyitódj! Indulj! mire — kivevén az első állva maradt osztagot — a többiek sebes lépésben kilépnek, s miután távközüket az előttök állott osztagtól felvették: az első sor irányzati tisztjétől megállásra, és az irányzat oldalára tett fordulás által az arcz visszaállítására rendeltetnek.

Midön a csapat tökéletesen megnyitott, a zászlósparancsnok a főt ismét az irányoldala felé fordíttatja.

A csapat ismétli zárkozására, miután az megállítatott, vezényeltetik:

Zárkozott csapatba zárkozz! Indulj!

Negyedik cikkely.

20. §.

A tömegről általánosan.

A tömeg a zárkozott csapattól csupán abban különbözik, hogy a részletek nem 3 lépésnyire állanak egymástól, hanem sortávkozóra egymásra zárkozottan.

A tömeg rendeltetése lényegesen ugyanaz a mi zárkozott csapaté. Eszközül szolgál nagyobb seregmennyiséget aránylag kisebb térben, a földtér kedvezésével, takarva felállítani, valamint előkészülési alakul fejlődésekre, és lovasság elleni védelemre.

21. §.

Tömegalakítás jobbra vagy balra.

Tömegalakítás arczból, hasonló módon történik, mint a zárkozott csapaté, tetszés szerint bármelvelyik félosztályra, jobbra mint balra.

A zászlósparancsnok vezényel:

A tömeget az első (2- 3- 4- 5- és 6-dik) félosztályra jobbra (balra) alakítsd!

Tisztek belépése.

Féljobb (bal, vagy: Félbal féljobb!)
Indulj! mire a félosztályok hasonló módon szakadoznak, mint az a zárkozott csapatoknál ily esetre megmagyaráztatott, azon egyetlen különbséggel, hogy oldalmenet közben az osztagok csak annyira tartnak oldalvást, mennyire szükséges, hogy a helyreállásnál sortávközre legyenek egymáshoz.

Egyes századbóli tömegalakítás ezen vezényletre következik:

A tömeget jobbra (balra) alakítsd!

Tisztek belépése.

Féljobb! (bal) Indulj! Itt magától értetik, hogy szakaszokba kell szakadozni.

Egy osztálybóli tömegalakításhoz vezényeltetik:

Az osztály tömeget jobbra (balra) alakítsd!

Tisztek belépése.

Féljobb! (bal) Indulj!

Ezen tömegalakítás szintazon módon tör-

ténik, csakhogy a jobb vagy bal szárnyas fél-század mögé.

Mindennemü tömegalakításnál a dobosok és ácsok egy sorba sorakozva a tömeg közepére jönnek, innét magától következik, hogy ezekre nézve a szükséges 3 lépésnyi köz, a hátok mögé felállandó osztag által megtartandó.

Ha a körülmények megkívánják, hogy egy zászlóaljából osztálytömegeket kellene alakítani, akkor a zászlóparancsnok vezényel:

Osztálytömegeket jobbra (balra) alakítsd!

Tisztek belépése.

Fél jobb! (bal) Indulj!

Amabba osztálytömegekből középre:

Osztálytömegeket középre alakítsd stb. egyszerre következik valamennyi osztálynak zászlóaljalakítása; azon hozzáadással hogy minden osztályban a középső szakaszok az él alakítására állva maradnak. Minden további vezényletek, mozgalmak és fejlődések a már más tömegeknél mondottak hasonlatossága szerint történnek. (II. Terv. 4. Ábra.)

Tömeggeli mozgalmak.

A tömeggeli menet ezen vezényletre :

Tömeg-Indulj! kezdetik meg. Itt ugyanazon elvek tartandók figyelembe, mellyek a zárkozott csapatoknál említették.

A tömeg fordítása ezen vezérszóra következik :

A tömeget fordítsd! Balra(jobbra) **át!**

Az első sorra való ismételt visszakoizat pedig:

Tömegbe visszakoizz! Balra(jobbra) **át!** vezényletre történik.

A jobbra vagy balrai oldalmenethez:

Rendenként jobbra (balra)! Fél-**jobb!** (bal) azután:

Tömeg-Indulj! vezényeltetik.

Visszakoizatul vezényeltetik:

Tömegbe vissza**koizz!**

A tömeggeli huzódások ugyanazon elvek szerint történnek, mint a zárkozott csapatok-kaliak.

Ha a tömeggel kanyarodást kellene tétetni, vezényeltetik:

Tömeg-jobbra (balra) kanyarodj! mellyhez, ha a kanyarodás helyből történik:

Indulj! Állj! vagy ha a menet folytatandó:

Egyenest! vezényeltetik. Az első esetben, ha irány, távköz vagy más efféle volna helyrehozandó:

Balra (jobbra) iránykozz! tétetik még, utóbbi esetben pedig ez, menetközben vezérszó nélkül fogatosítatik.

Kanyarodás alatt a kanyarodó szárnyon levő tisztnek, a tömeg tömörségéhez képest kell lépteit rövidíteni, s a töember egy 6 lépésnyi negyedkört lépdél át. A többi osztagok kanyarodás közben valamennyien a kanyarodó szárny felé tartják magokat, s minden osztag legénysége, kivévén az elsőt, egyenest előre néz, előemberét takarja s a távközt törekszik megtartani.

Az irányváltozások ezen szóra:

Jobb (bal) szárny előre! Egyenest! szinte ezen elvek szerint történnek.

23. §.

Tömeg nyitás és zárás.

A tömegnyitás egy egész távközre nyitott csapatba, valamint a tömegbei zárközés is, a 19. §. szerint, mindenkor helyből történik.

Ha azonban zárkózott csapatba volna a tömeg nyitandó, akkor itt is, könnyebb kivitel végett, nem menet közben, hanem csak helyből vezényeltetik:

Zárkózott csapatba nyitódj! Első osztag—**Indulj!** mellynél mindenben a 19. § vétetik figyelembe.

A tömegnek zárkózott csapatba hátra való nyitására, vezényeltetik:

Az első osztag megáll, a többi balra(jobbra)át! Jobbra (balra) nézz!
Zárkózott csapatba nyitódj! **Indulj!** mire minden — tekintettel a felveendő távközre — a 19. § szerint, vitetik végbe.

Ha a körülmények csapatból tömegalakításba való átmenetet kívánnának; úgy:

Tömegbe zárkozz! **Indulj!** vezényeltetik.

Ötödik cikkely.

24. §.

A négyszögről általánosan.

A négyszög mindenkor csak 6 századú zászlóaljából alakítatik, és kizárólag lovasság elleni védelműl szolgál.

A lovassági rohanás ellenében a középre alakított négyszög bir előnnyel, mert annak

alakítása mindkét oldalról félszázadokbai törés által egyszerre megesik, és mindenesetre kedvezőbbnek látszik, mint ha az a veszedelem percében egyik vagy másik szárnyról alakítatnék, a mikor aztán az alakítás csak egy oldalról történik. Ennek következtében az örség számára itt is, hogy többféle módot ne említsünk, csak a középre alakított négyszögről lesz szó.

25. §.

Középre alakított négyszögről.

Erre nézve vezényeltetik:

Négyszöget középre alakítsd!

Tisztek belépése.

Fél **bal**, fél **jobb**! mire a zászló mellett közvetlenül álló félszázadok állva maradnak, a többiek pedig mindnyájan, a parancsolt fordulatot teljesítik a középre, s a 21. §-ban magyarázott tömegalakítás szerint, az: **Indulj!** vezérszóra félszázadokba szakadoznak hátra felé, azon különbséggel, hogy a sortávközrei visszakozat, mindkét oldalról itt a közép felé történik, és hogy a jobbról álló 2-dik félosztály félszázada, s az ötödik félosztály balról álló félszázada nem három lépésnyi távállásban

mint a tömegnél, hanem hét lépésnyiben visszako-
szakozik az előtte álló félszázad harmadik so-
rától.

Ez megtörténvén, s a második félosztály századosa magát a közbűlső térre vevén, századjának féljobbrai fordulatot, valamint az ötödik félszázad kapitánya is félbalrát vezényel, mire az első és harmadik szakasz az oldalékok betöltésére azonnal a még nyitva levő térbe előre nyomul, és pedig mindaddig, míg a fordulat után előre nyomulás nélkül állva maradt szárnyszakaszokkal egyenlő magasságra nem jutott, s úgy visszako-
szakozik, hogy minden szakasz három sora zárkozva legyen ugyan, de a szakasz közt egy lépésnyi köz szabadon maradjon a tisztek belépésére.

Az első s hatodik félosztály századosai századaikat: **Balra (jobbra)át!** fordulatra parancsolják, a második és utolsó előtti osztag végső szárnyain levő tisztek pedig a mellettök álló négy tagot kifelé.

Az oldalékok környezetén kívül levő tisztek azonnal sortávközbe előre lépnek, kivévén az elülső és hátsó osztag tiszteit, a kiknek felállítási pontja a tervből látható.

A baloldalék és a négyszög elülső oldalának igazodását az elülső bal szegleti tiszt

intézi, a jobb oldalékét pedig az elülső jobb szegleten álló, mert igazodás és érintés mindenkor a négyszög elül levő oldala felé kerekendő. A hátutsó oldal jobbra néz, innét igazodásuk is a jobb szárnyról jő, melly mellett azonban folytonos tekintettel kell lenni, hogy az mindkét oldalékhoz zárkózva maradjon.

A zászlós parancsnok és segéde mindenkor a négyszög közepére, és pedig vagy az öszves oldalékszakaszok végzett oldalt hátrálása előtt, vagy kivételképen csak a tökéletesen véghez vitt négyszög alakítása után — s ezen esetben a hátsó oldal közepén keresztül — a belső térközre áll.

A zászlós a zászlóval a négyszög közepére áll, a dobosok és ácsok pedig egy sorba sorakozva, az elülső oldal mögé.

Ezen előkészületi állásból történik a tulajdonképeni védelem, ellenséges lovasság megtámadása ellen, mellyről a tüzelésnél a további előforduland. (*II. Terr, 5. Ábra.*)

26. §.

Négyszöggeli mozgalmak.

Ha a négyszöggel előre kellene járolni, vezényeltetik:

Négyszöggel indulunk! erre a két oldalék sortávközeiben levő tisztek valamennyien korábbi helyeiket foglalják el. A jobb oldalékre vigyázó százados azonnal vezényel:

Jobb oldalék! Arcz! a bal oldaléké:
Bal oldalék! Arcz! A első és hatodik fél-
osztály századosai pedig: **Jobbra át!**

A második és utolsó előtti osztag négy tagja a fordulatot mindenkor az illető oldalékot parancsoló százados szavára teljesíti, és mindig azon oldalra, a merre az oldalékszakaszok fordulata történik.

Négyszög-Indulj! A négyszög elülső és hátsó oldalán levő örvítézek a főt középre, az oldalék pedig kifelé fordítja.

Ezen vezérszóra: **Állj!** az elülső oldal azonnal megáll, mi közben a többiek, addig vonulnak még előre, míg a menet közt netalán elvesztett távközüket ismét helyrehozták.

Hátra menethez vezényeltetik:

Négyszöggel hátra indulunk!
mire az elülső oldal illető századosai, a jobb és bal oldalékot az ehez kívántató fordulatra vezénylik.

Ha a négyszög korábbi arcza ismét helyre állítandó volna: az előre bocsátott: **Állj!** s a

sorok tökéletes zárkózása után a zászlós parancsnok által:

Négyszögre visszakozz! Jobbra át! vezényeltetik.

Ha pedig a négyszöggel oldalvást p. o. jobbra oldalvást akarnánk járolni, tehát:

Négyszöggel jobbra indulunk! vezényeltetik.

Az oldalék tisztái sortávközben maradnak, a századosok az illető fordulatot ismét oda vezénylik.

Az: **Indulj!**—ra valamennyi jobb oldaléki őrvitéz, úgy szinte azok is, kik ezek mögött mennek, a főt közép felé fordítják, míg a korábbi elülső és hátsó oldalak kifelé néznek. **A 9. számú tizedes** intézi a menetirányt.

Az oldalmenet félbehagyására vezényeltetik:

Arczra visszakozz! mire a tiszték, és az oldalmenetnél elülső oldalék rendjei azonnal, a többiek pedig a mint következnek, arczczal előre, visszakoznak.

A négyszögnek menetközbeni kanyarodására vezényeltetik:

Négyszög jobbra (balra) kanyarodj! mire ugyanaz történik, mi a tömeggeli kanyarodásnál, csakhogy ennél a hátsó oldal

első sora is a kanyarodó szárny felé veti fejait.

Egyenest!-re a menet egyenes irányban folytatik.

A menetközbeni irányváltoztatások ezen vezényletre:

Jobb (bal) szárny előre! Egyenest! s ugyanazon elvek szerint történnek, mint a kanyarodások.

Ha a kanyarodás helyből történendő: azon esetre (ha az oldalékok s a négyszög hátsó oldalai kifelé mutatják az arczot) elsőben hirdettetik:

Négyszöggel jobbra (balra) kanyarodunk! mire a négyszög oldalékai és hátsó oldala a tudva levő módon, előre fordulatra vezényeltetnek, s a tisztek úgy viselik magokat, mint az előremenet kezdeténél, s csak akkor következik a:

Négyszög jobbra (balra) kanyarodj! Indulj!

Ha egy, bármelley módon helyből nyomult négyszög oldalékainak és hátsó oldalának ismét arczot kellene kifelé mutatni, tehát:

Oldalékra vissza~~kozz~~! mire a jobb oldaléki százados: Jobb oldalék, fél jobbra! a bal oldaléki: Bal oldalék,

fél balra! a hátsó oldal századosa által pedig: Balra (jobbra) át! vezényeltetik.

27. §.

Négyszög oldalékainak törése a csapatalakításba való átmenetelhez.

E végre hirdettetik:

Oldalékot tördeld!

A jobb oldaléki százados vezényel:

Jobb oldalék! **Arcz!** azután:

Középső szakaszok fél ball!
Indulj! a bal oldaléki százados:

Bal oldalék! **Arcz!** azután:

Középső szakaszok fél balra!
Indulj! mire a szakaszok azonnal kilépnék, közvetlenül beosztásukba nyomulnak, és ott az első sorra visszakoznak.

A hátsó oldalék századosai pedig:

Jobbra (balra) át!

Ha a négyszög menetalakításban van, tehát mindkét oldalék századosai csak:

Középső szakaszok! Fél ball!
(jobb) Indulj!-t vezényelnek.

Miután a középső szakaszok beosztásukba visszakoztak, lehet csak a fejlődést

vezényelni, mint az a fejlődéseknél előkerülend.

III. FEJEZET.

Első cikkely.

28. §.

A fejlődésekről általánosan.

Miután idáig jelen szabályzatban különösen arra figyelmeztünk, hogy csak a mulhatlanul szükségesebbek említessenek meg: könnyen megmagyarázható, miért szorítkozunk ezen itt előforduló fejlődések magyarázatánál csupán az élre előre való fejlődésekre.

A rend- vagy egész távközre nyitott csapatok háromféle módon fejlődhetnek :

- 1) Arczczal a csapattírány oldalára.
- 2) Arczczal, menetírány felé a csapat élére.
- 3) Arczczal a csapattírányzat ellentes oldalára.

Zárkózott csapatokból, tömeg es négyszögöbli fejlődések rendmenet által történnek. Rendcsapatból fejlődések mind helyből mind

menetközben történhetnek, de mindenkor sebes lépésben. Az osztag csapatokból fejlődések ellenben sebes lépésben csak helyből történnek, kivévén azon fejlődést, melly az első osztag mögött a csapatirányzat ellentes oldalára történik, mert ennek menetközben ugyanazon lépésnemben kell végződni, mellyben a csapat épen járól.

Második cikkely.

29. §.

Egyes vagy kettős rendcsapatból fejlődés a csapatirányzat oldalára.

Ezen egyes vagy kettős rendcsapatokból fejlődések az oktató szabályzatból ismeretesek. s egy zászlóalj által azon módon s ugyanazon vezérszavakra vitetnek végbe, mellyek ott megállapítvák.

P. o. egyes rendcsapatnál:

Arczra visszakozz!

Kettős rendcsapatnál:

Állj! Arcz!

30. §.

Egyes és kettős rendből élre fejlődés
arczczal a menetirány felé.

Erre nézve p. o. egy jobbra fejlődött
csapatnál vezényeltetik:

Balra bontakozz! Indulj!

Az első rendnél a harmadik sorbeli legény megáll, a másodikbeli két, az első sorbeli 3 lépést tesz előre és jobbra oldalt. Kettős rendben ezt ugyanazon módon viszi végbe két két egymásmellett álló legény. A harmadik sor élén levő altiszt egy lépést tesz hátra és jobbra oldalt a harmadik sorbeli legényhez, s innen intézi a fedezést és sortávközt. Az első sor élén levő tiszt 3 lépést tesz jobbra oldalt, s az első sorbeli legényhez áll, melly utóbbinak többé nem szabad helyéből elmozdulni, s innen gondoskodik a fejlődök számárai kellő arczzonalról. A huzódás szabályai szerint mindenki egy negyed fordulatot csinál balra, mi által váll váll mögé kerül, s az első sorbeli legényekhez zárkozik, a kik egymást illően fedezve maradnak, s a külső falat képezik, így nyomúl az összes rend az új vonalba; e miatt kell történni annak, hogy minden rendből elsőbben

a 3-dik sor embere azután a másodiké, s végre az elsőé nyomul az arczba és igazodik. (III. Terr, 6. Abra.)

Ha egy szorulatbóli kimenetel után, — a nélkül hogy a menet félbeszakasztatnék — egy rendből osztagsapatba kellene átmenni, tehát azon perczben midőn az él a szorulatból előtör, p. egy jobbra eljárólt rendcsapatnál, vezényeltetik:

Sz ak a s z o k b a f e j l őd j ! I n d u l j !
 mire az élén levő első sorbeli tiszt, a nélkül hogy a lépéstopot változtatná, azonnal jobbra huzódik. Az első rend első sorbeli embere tüstint jobbra a tiszthez zárkózik, s ezzel a menetet huzódásban tovább folytatja, a második és harmadik sorbeli legények pedig mindaddig rövidítik lépteiket, míg az első sor embere előttök van, a mikor aztán a rendből tagállásba mennek át. Ezen módot követik a többi rendek is, míg az egész szakasz a szorongból elő nem tört, a mikor aztán a balszárnyas első sorbeli tiszt: **E g y e n e s t !**—et vezényelvén rövidített léptekben egyenest kijárolnak.

Ezen huzódást és fejlődést viszi végbe valamennyi egymást követő nevezett osztág, mihelyt annak éle a szorongból kilépett, a nélkül, hogy arra további hirdetést várna. Töb-

bire egészen úgy viseli magát minden osztag, mint az elsőnél mondatott.

Végre, miután valamennyi osztag elhagyta a szorongot, és fejlődött, a parancsnok vezényli:

Teljesen lépj! mire a menet feltartóztatlanul tovább folytatik. Azon esetre, ha kettős rendcsapatból történék ezen átmenet, a lépés rövidítése a fejlődés után nem szükséges.

Olly esetekben, midőn már a szorongot az egész rendcsapat elhagyta, az osztagokbai fejlődés mindenkor helyből történik, és pedig ezen vezényletre:

Állj! — Szak a szokba (félszázadok-, fél osztályokba) balra bontakozz! **Indulj!** az ezen §-ban foglalt rendszabás szerint.

A fejlődés megtörténvén, a zászlós parancsnok vezényel:

Egész távközre zárkozz! **Indulj!** mire az első osztag állva marad, a többi pedig a fejeket a csapatirányára fordítja, és mindaddig sebes lépésben nyomul előre, míg a vezényletben rendelt távközt meg nem nyerte.

31. §.

Arczczal a csapatirányzat ellenkező oldalárai fejlődés csupán egyes rendből.

Erre nézve, egy jobbra fejlődött egyes rendcsapatnál vezényeltetik:

Az első rend mögött jobbra fejlődj! Indulj! Erre mindenki a harmadik sorhoz zárkozik, mellynek most már egyenest előre nézni és járolni kell. Az első és második sor a harmadik — most már a falat képző sor — felé fordítja fejét. Az első rend az élen találtató tisztekkel együtt mozduló sarkponton jobbra kanyarodik, és 6 lépésnyire — vagy ha szükséges többre is — előre nyomul. Ezen rend első sorbeli tisztje aztán: *Állj!*-t vezényel, mire a harmadik sorbeli ember megáll, a többiek pedig — mint a 30. §-ban magyaráztott — előre lépnek. A második rend később egy lépést fordul stb. ennél fogva ezen kanyarodásnál a hátulsó rend harmadik sorábóli ember mindig az elül jároló rend második embere háta mögött van. (*III. Terv, 7. Ábra.*)

Harmadik cikkely.

32. §.

Nyitott osztagcsapatnak a csapat-
irányzat oldalárai fejlődése.

Ha a csapat menetben van:

Állj! és ha az jobbra alakított:

Balra felkanyarodunk! Balra
kanyarodj! Indulj! vezényeltetik. Kan-
nyarodás után egy osztag sem vezényel Állj!-t.

Ha az osztag egyikénél a távköz igen
nagy lett, a nyílt köz a második sorbeli legkö-
zelebbi emberek által azonnal betöltetik. Ha pe-
dig egy osztagnak igen kevés térköze volt
volna, akkor a kanyarodó szárnyról annyi tag
törik le a mennyi szükséges, a kik lábhoz vett
fegyverrel a harmadik sor mögé állanak. A
szárnytisztnek mindesetre az arcba kell lépni.

A csapatalakításnál belépett tiszték, a
végzett fejlődés után helyeikre mennek vissza.

33. §.

Nyitott részletes csapatnak a csapat-
irányzat ellenkező oldalárai
fejlődése.

Ha a csapat p. o. jobbra alakított:

Az első osztag mögött jobbra fejlődj!

Az első részlet jobbszárnyas tisztje vezényel:

Jobbra kanyarodj! Egyenest!
Allj! Jobbra igazodj!

Az: Allj! a hatodik lépésre — vagy ha a körülmények úgy kívánják — néhány lépéssel később vezényeltetik.

Mihelyt a második osztag az első osztag balszárnyai második tagának meghosszabbított vonalába jutott, a jobb szárnyai tiszt vezényel:

Jobbra kanyarodj! Egyenest!
Állj!

Igazodj! csak akkor tétetik ezen osztagtól hozzá, ha az őrsereg vállon tartja fegyverét.

Ezen módon viselik magokat a következő osztagok is mindnyájan. (III. Terv. 8. Ábra.)

34. §.

Nyitott osztagcsapatnak arczczal élre a menetirány felé való fejlődése, bontakozással.

Ha a csapat jobbra alakított, s az első osztag már a fejlődési vonalban van, és nem a

zászlóaljnak egy meghatározott már kijelelt vonalbai fejlődése forog fen, a zászlósparancsnok vezényel:

Balra bontakozz! mire, ha a csapat szakaszokból vagy félszázadokból áll, az első osztag jobb szárnyán álló tiszt azonnal vezényel:

Jobbra igazodj!

Ha a részletek félosztályokból állanak, az első osztag igazodását a századparancsnok intézi. Ha pedig egy feladott vonalba kellene a zászlóaljnak fejlődni, akkor a zászlósparancsnok a csapat élet a fejlődési vonal háta mögött 3 lépésnyire megállítja, a csapatosztagokat félosztályokba fejlöteti, és kiált:

Szárny tiszt — Indulj! mire az első osztag szárnyán levő első sorbeli tisztek, három lépést előre lépnek, s a zászlósparancsnoktól az új arczvonalba beigazítatnak; aztán a parancsnok a zászlóalj közepére lovagol, az első osztag beigazodását az illető századparancsnokára hagyván, a ki az előlépett tisztek által jelelt vonal hosszába azok felé való fordulat által pontosan állakozik, és vezényel:

Tiszt igazodás — Jobbra! erre az illető, még arczban álló tisztek előre lépnek, s az előrelépett főhadnagyok- és az irányvonal hosszában álló százados állása s kardintése szerint

igazodnak, melly után vonul csak a század, ezen vezérszóra:

Jobbra igazodj! az irányvonalba.

Ekkor a zászlóparancsnok, ha — mint már fenebb mondatott — még meg nem történt, vezényel:

Balra bontakozz! Indulj!

Valamennyi csapatosztag — az elsőt kivén — sebes lépésben kilép. A bal szárnyon beosztott tisztek és tagok mindaddig rövidítik lépteiket, míg az osztagok egy irányváltozást ($\frac{1}{4}$ rész kanyarodást) vittek végbe balra, akkor teljes lépésben kilépnek, s balra tartanak. A második osztag bal szárnyi tisztje olykép veszi a menetirányt, hogy ezen osztag előre vonult jobb szárnya, a balra álló első osztag háta mögé jusson, melly után a jobb szárnyi tiszt vezényel:

Bal szárny-előre! azután annak idejében: **Egyenest!** és **Állj!**

Ha a fegyver vállon van, akkor az: **Állj!** vezérszóra közvetlenül az: **Igazodj!** következik mi egyszer mindenkorra mondatik.

Valamennyi osztag balszárnyi tisztjeinek szüntelenül egymást fedezve kell a bontakozás alatt maradni, s az előttök menők távközeit pontosan megtartani; többire, valamennyi osz-

tag, ha az arczvonalsai vonulás reájok következik, a szerint viseli magát, mint a másodikra nézve megmagyaráztatott.

A harmadik sorba lépett tisztek, mihelyt a legközelebbi osztag az arczvonalsba jutott, Jobbra át fordulnak, 3 lépést tesznek, s ismét Jobbra át visszakoznak. A harmadik sorba tartozó második sorbeliek hátra tett két lépéssel helyeikre jutnak. Ezen meghatározás mindenféle fejlődésekre nézve érvényes.

A zászlósparancsnoknak ügyelni kell a bontakozásoknál, hogy a vezető tisztek folytonosan egymásra iránykozva maradjanak s a távközt pontosan megtartsák.

Egy század vagy osztálycsapat bontakozása hasonló elvek után történik. (III. Terc, 9. Ábr.)

Negyedik cikkely.

35. §.

Zárkózott csapat élfelé fejlődéséről.

Egy zárkózott csapat fejlődése mindig egyes mind kettős rendmenettel eszközölhető. E hirdetésre:

Csapatból fejlődünk! az első osztag beigazodása, a 34. § magyarázata szerint, történik.

Mihelyt az első osztag a tudva levő módon beigazodott, a zászlósparancsnok egy jobbra alakított csapatnál vezényli:

Fél bal! fejlődj! mire a második osztag élén levő első sorbeli tiszt annyi lépést tesz, mennyit osztaga szélessége megkíván; aztán visszakozik, és az utána következő rendek visszakozására ügyel, hogy az az új fejlődött vonallal párhuzamás legyen.

Mihelyt az egész osztag biztosítására elegendő számú rend helyre állott, a balszárnyi tiszt azonnal az új arczvonalba előre siet, ott pontosan kiigazodik, mi által azon vonalt jeleli ki, mellybe a félosztály bevonulandó lesz.

Az első sor jobb szárnyán álló tiszt, visszakozása perczében, vezényel:

Félosztály — Indulj! az álló osztag második sorának irányzatában pedig:

Állj!

Ha a bal szárnyi tiszt osztaga távközét talán hibásan lépdelte meg, akkor a jobb szárnyi tisztnek, a félosztály elővonulási vezényletéhez, még hozzá kell tenni:

Jobbra (balra) tartás! Hasonló módon történik egymásután, a következő osztagok fejlődése is.

Ha a fejlődés kettős rendbe volna ki-
viendő, a zászlóparancsnok, miután a fejlődést
hirdette, vezényel:

Kettős rendenként! félbal! fejlődj!

Az osztagok végén levő tiszt vezényel:

Állj! Arcz! és pedig azon perczen,
midőn a már előtte álló elülső osztag bal szár-
nyával egyenlő magasságra ért; azért is az
osztag visszakozására szükséges lépésszám az
illető tisztek által nem számítatik; melly mellett
megjegyzendő még, hogy az arczvonala kijele-
lése, itt is az osztag bal szárnyán levő tiszt
előlépése által, vitetik végbe. *(III. Terv. 10. Ábr.)*

Ötödik cikkely.

36. §.

**Jobbra vagy balra alakított tömeg
fejlődése.**

A tömegbőli fejlődések hasonló elvek
szerint történnek, mint a zárkozott csapatbóliak,
mindazáltal mindenkor csak egyes sorokkal.

A vezérszóban csapat helyett tömeg használtatik.

A mi a szárnytiszteknak a fejlődést megelőző némelly esetekbeni előlépését illeti: a tömegnél is szinte úgy viseljük magokat, mint a csapatnál mondatott, a mi a III. Terv 10. ábrájából könnyen kivehető.

Hatodik cikkely.

37. §.

Középre alakított négyszög (vagy tömeg) fejlődése.

Ezen fejlődésre elsöbben a 27. § szerint, az oldalékok törése szükséges, aztán:

Féljobb! félbal! Fejlődj! mire, mint a zárkózott csapatoknál (35. §) a fejlődés magától következik, azon egyetlen különbséggel, hogy ott a fejlődés egy oldalról megy végbe, itt pedig mindkét oldalról a közép felé.

Ennek következtében a zászlósparancsnok, a fejlődés bevégeztével a jobb szárnyot jobbra nézésre rendeli. (III. Terv. 11. Ábra.)

IV. FEJEZET.

Első cikkely.

38. §.

Egész távközre nyitott csapat megkisebbitéséről.

Az egésznek felvilágosításul itt az véteik fel, hogy a nagyobb osztagokból kisebbekbe való szakadás mindig helyből történik p. o. ha egy félosztálynak félszázad vagy szakaszba kellene szakadozni hirdettetik:

Fél századokba (szakaszokba) szakad~~ozz~~! mire egy jobbra fejlődött csapatnak balról álló fél százada (szakasza) fejeit jobbra fordítja.

Fél jobb! Indulj! Ezen vezényletre valamennyi osztag balról álló félszázadja (szakasza) a parancsolt fordulatot teljesíti, sebes lépésben kilép, az első sor élén levő tiszt azonnal jobbra huzódik, s az elülső osztagtól félszázadnyi (szakasznyi) távra visszakozik.

Ha félosztályokból közvetlen szakaszokba kellene helyből szakadozni, tehát valamennyi osztagban a jobb szárny szakasz állva marad,

mi közben a többiek a fordulatot teljesítik, s magokat a tudva levő szabályok szerint viselik. (III. Terv, 12. Ábr.)

39. §.

Osztagokból kettős rendcsapatbái szakadozás.

Ehez: **Kettős** rendekbe jobbra **szakadozz!** **Fél-jobb!** **Indulj!** vezényeltetik. Azonnal valamennyi osztág kilép, az élek balra kanyarodnak, azután a menetet egyenest irányban folytatják, s ez által egy kettős rendcsapatba egyesülnek.

Ha azonban a csapat zárkózott, akkor a fordulat után, vezényeltetik:

Első osztág - Indulj! mire csupán az első osztág lép ki, s balra kanyarodik, a többiek pedig az élén levő első sorbeli tiszt által egymásután olly módon hozatnak menetbe, hogy az él felakadás nélkül az előtte menő osztághoz csallakozhassék.

40. §.

Osztagokból egyszerű rendcsapatbái szakadozás.

Ha a csapat jobbra alakított:

Rendekbe jobbra szakadozz! Fél jobbra! Indulj!

Zárkózott csapat- vagy tömegből egyes rendcsapatba való szakadozás is úgy megy végbe, mint a 39. §-ban a zárkózott csapatnak kettős rendbei szakadozásánál megmagyaráztatott.

Második cikkely.

41. §.

Osztagok nagyobbitásáról.

Az oktató szabályzatban elmondott azon mód, melly szerint az egyes rendekből a kettős rendekbe fejlődés végbe megy, valamint az is kivehető a gyakorlati szabályzat 30. §-ból, mint kell egy szorulatból előtörve, rendekből osztagokba fejlődni; a mi végre egy, a szorulatból kinyomuláskor egymásután megnagyob-

bulandó osztagcsapatot illeti: az annyival könnyebben kivehető a már mondottakból, mivel a gyakorlati szabályzatban előforduló III. Tábla 13. ábrája a szükséges megfejtést szolgáltatja. Azért itt csak a forog még fen: mint lehet egy kis osztagcsapatból egyszerre az összessel, nagyobbba fejlődni. Ugyanis egy jobbra fejlődött szakaszcsapatnál:

Félszázadokba (félosztályokba) balra bontakozz! Indulj! vezényeltetik, mire a páratlan osztagok állva maradnak, a párosak pedig a bontakozás tudva levő szabályai szerint (34. §) cselekesznek, s a menetnek újra megkezdésével a fejet az irányzat oldalára vetik. (III. Terv, 14. Ábr.)

Harmadik cikkely.

42. §.

Arczváltoztatás jobbra vagy balra előre.

Ha a zászlóaljnak, jobbra vagy balra arczváltoztatást kellene végrehajtani, az osztagok jobbra kanyarodnak, azután balra fel-

bontakoznak, vagy a végrehajtott kanyarodás után a csapat bezáratván balra fejlődnek.

Az ellentes oldalról balra előre való arcváltoztatás ugyan a szerint megy végbe.

43. §.

Arcváltóztatás jobbra vagy balra hátra felé.

Ha a zászlóaljbal jobbra hátra felé volna egy arcváltoztatás kiviendő, ez, hogy ne kellen az osztagokkal hátra felé a harmadik sorra kanyarodni, és mozgalmat kivinni, melly ezen rövid szabályzatban sehol sem fordul elő — következőkép történhetik:

Tömeget a 6-dik félosztályra balra alakíts!

Tisztek belépése.

Félbal! Indulj!

Az alakítás, a gyakorlati szabályzat (21. §.) tudva levő módja szerint történik, ezután:

Tömeget fordíts! Balra át! Tömeg jobbra kanyarodj! Indulj! Állj! s végre a tömeg az első sorra visszakoztatik, mihez:

Tömegbe visszakozz! Balra át! vezényeltetik, s akkor, mint tudva van, a tömegbéli fejlődés következik.

A balra hátfelé való arczváltoztatáshoz ugyanaz történik, ellenkezőleg az első félosztályra.

44. §.

Arcváltoztatás rézsut vonalban előre vagy hátra.

Ezek legkönnyebben tömegalakítás által az illető szárny hozzávevésével, s azután az arra következő tudva levő fejlődéssel vihetők ki.

V. FEJEZET.

Első cikkely.

45. §.

A tüzelésekről általánosan.

Egy arczba fejlődött zászlóalj tüzelése három különböző módon történhetik:

1-ször zászlóalji tüzzel, azaz: az első és második sornak egykoru tüzelése által.

2-szor sortüzzel, mellynél az első és második sor felváltva, tüzelésre rendeltetik.

3-szor egyes tüzzel, mellynél valamennyi első és második sorbeli legény vezénylet nélkül tüzel, mihelyt fegyverét megtöltötte.

Ezen három különböző tüzelésmód alkalmazása a körülményektől függ.

A zászlóalji tüzelést akkor alkalmazzuk, ha egy rögtöni rendítő hatást akarunk előhozni, mert ez által a lehető legnagyobb golyózápor vitetik egyszerre az ellenséges vonalra.

A sor tűz az egyes tüzelésbei átmenetül szolgál.

Az egyes tűz végre nem olly gyorsan elhatározó mint inkább tartós hatást okozó, in-
nét kiválólag, álló gyalogsági vonal ellenében alkalmaztatik, melly természetes vagy mesterséges akadály által van feltartóztatva rögtön a zászlóaljhoz közeledhetni. Ezen tüzelésnek mindazáltal azon utánya van, hogy igen könnyen rendetlenségek csúszhatnak be, s ha egyszer megkezdett, hamarjában, nehéz megszüntetni.

Gyalogsági vonal ellenében mindennemű tüzelés már 200 lépésnyi távolságra megkezdethetik.

Ha az ellenségi vonal előnyomulásban van, a tüzelésre való időpontot úgy kell választani, hogy a sereg ne lepettessék meg épen töltés közben, kivévn ha az ellenséget mintegy 50 lépésnyire akarnók az utolsó tüzelésre bevárni, hogy azután az közvetlenül szuronyal rohantassék meg.

A tüzelési idő megválasztására nem lehet bizonyosabb és határozott szabályokat adni, ezt a parancsnokok belátása határozza meg, kik a körülményekhez képest fognak intézkedni.

46. §.

Zászlóalji tüzelés arczból.

A zászlósparancsnok hirdeti:

Zászlóalj! tüzelünk! erre a zászlóalj közepe mögé illő távolságra megy, és a dobosnak kardintés által a hívó perdítésére jelt ad, mellyet ezek azonnal, és addig vernek, míg annak megszüntetésére a jel nem következik.

Az utolsó dobperdítésre a harmadik sor karba

veszi fegyverét, a zászló és az első sorba beosztott tisztek jobbra át fordulnak, a harmadik sorba mennek és még egyszer jobbra át fordulnak, a harmadik sor tisztjei pedig 2 lépést tesznek hátra.

Az arcz mögött beosztott tisztek állva maradnak. Miután mind ez megtörtént, valamennyi tiszt karba veszi a fegyvert. Most:

Zászlóalj! készülj! Czélt! Tűz! vezényeltetik.

A töltés bevégeztével a tüzelés vagy tovább folytattatik, vagy a tüzelés után közvetlen ennek megszüntetésére a zászlós parancsnok jelt ad a dobosoknak, kik tüstént hívót vernek mindaddig, míg annak felhagyására ismét jelt kapnak.

Az utolsó perdítésre az illető tisztek ismét helyeikre állanak, s a harmadik sorbeli örvitézettel a fegyvert **Igazodj!**-ba veszik, mint ez már az oktató szabályzatban megmagyaráztatott.

Vége a zászlósparancsnok vezényel:
Igazodj! mire a tagok takarása következik.

47. §.

Zászlóaljából sor- és egyes tüzelés.

Sorokkal a zászlóaljából tüzelésre vezényli a zászlóparancsnok:

Sorokkal zászlóaljából tüzelünk!
(A hívó dobjel.)

A tisztek és örvítézek 3-dik sorának tendője már a korábbi §-ból tudva van.

Zászlóalj! készülj! Második sor—
Czélt! Tüz! s midőn a második sor a töltényt a csőbe ereszti:

Első sor! **Czélt! Tüz!**

Most a zászlóparancsnok kiált:

Tüzelj! mire mindkét szárnyról valamennyi szakasznál a tüzelés a közép felé folytatandó, különbség nélkül az első és második sorból. Mindenki, mihelyt megtöltött s lövésre készen áll, nem várva további vezényletet s mit sem gondolva mellettesével, azonnal tüzel.

A tüzelés megszüntetése már tudva van.

48. §.

Tüzelés előnyomulás és hátralás közben.

Elővonulás közbeni tüzelésre, a zászlóparancsnok vezényli:

Előnyomulásban tüzelünk! s ha a zászlóalj áll, még nem volna sebes lépésben:

Sebesen!—**Indulj!** illő távolság hátrahagyása után pedig: **Állj!**

(Hívó dobjel.)

A végzett dobjel után a zászló és a zászlós tisztek jobbra át fordulnak, a 3-ik sorba mennek s ott visszakoznak. Az ezek helyére lépett tizedesek jobbra át fordulnak, négy lépést hátra mennek és visszakoznak. Ekkor:

Zászlóalj! készülj! Czélt! Tüz! vezényeltetik.

Ha a tüzelés nem ismétlendő, hívó jel adatik, mire az illető tisztek helyeikre mennek, a zászló és zászlós tisztek pedig ismét 6 lépésre az arcz elé jönnek.

Az **Igazodj!** után újra: **Sebesen! Indulj!** vezényeltetik, s az előnyomulás, mint a tüzelés is a körülményekhez képest a feladott mód szerint folytattatik.

Hátrálás közbeni tüzelésre a zászlósparrancsnok vezényli:

Hátrálásban tüzelünk!

(Dobjel), aztán:

Zászlóalj! készülj! Czélt! Tüz!

(A megszüntetés dobjele.)

Igazodj! (Tisztek belépése.)

A harmadik félosztály 11-dik számú tizedese is egykorulag belép a zászlóalj közepén levő 12-dik számú két tizedes közé.

Jobbra át! Sebesen! — Indulj!

A zászló és zászlós tiszték az első sorban maradnak, és a zászlóalj közepén, a fordulat után balról álló 12-dik számú tizedes, a zászlóssegéd felé veszi a menetirányt, ki a hátrálás közbeni tüzelés hirdetése után azonnal, a zászlóalj közepe mögé illő távközre függőlegesen felállott.

Miután elegendő távolság hagyatott hátra (a gyakorló téren 50, a hátrálás folyamatában pedig minden 100 lépés után) a zászlóspáncsnok vezényel:

Állj! Jobbra át!

(Dobjel.)

Zászlóalj! készülj! stb.

A belépett tiszték a jobbra át fordulatot nem a zászlóaljjal együtt viszik végbe, hanem előbb a jobbra át-ra az őket illető helyeikre vonulnak és csak akkor ők magok teljesítik vezénylet nélkül ezen fordulatot.

Ha a hátrálás teljesen megszüntetik az Igazodj!-ra belépett tiszték ismét helyeikre mennek.

Ha szükség kívánná, hogy megfordított

arczczal kellene tüzelni, minden a már mondot-
tak hasonlatossága szerint megy végbe.

49. §.

**Tüzelés nyitott csapatbóli fejlődé-
seknél.**

Ila p. o. egy jobbra alakított egész táv-
közre nyitott csapatnak, mellynek osztagai fél-
osztályúak, bontakozni s a tüzelést azonnal
megkezdeni kellene: a zászlósparancsnok ve-
zényel:

Balra bontakozva félosztályok-
kal tüzelünk!

Az első osztag beigazodása itt a szárny-
tiszték előlépése nélkül történik.

Az: Indulj!-ra az első félosztály száza-
dosa azonnal hirdeti:

Fél osztály!

(Ezen osztály tiszteinek belépése.)

Készülj! Czélt! Tüz!

A második s valamennyi ezután követ-
kező félosztályok tüzelése a százados által ha-
sonló módra, és pedig az arczbai közvetleni
bevonulása után vezényeltetik.

A tüzelésnél arra kell tekinteni, hogy
egymás mellett álló két osztag soha se tüzel-

jen egyszerre, hanem mindenik csak akkor parancsoltassék erre a parancsnok által, midőn az irányponthoz közelebb állók töltényeiket az esőbe rázták.

A tüzelés megszüntetésére a hívó vere-
tik s a tisztek bekövetkezett belépése után,
mindegyik százados vezényel:

Igazodj!

Ha a csapatosztagok szakasz- vagy fél-
századuak, akkor a tüzelés, mint már monda-
tott, rendesen hasonlóképen félosztályokkal
történik.

50. §.

Tüzelés zárkózott csapatok- és töme-
gekből, fejlődéseknél.

Csapatból (tömegből) fejlődve
félosztályonként tüzelünk!

Fél bal (jobb) fejlődj!

Ezen tüzelés is akkép megy végbe, mint
az előbbi §-ban magyarázott.

51. §.

Négyszöggeli tüzelés.

A négyszög rendeltetése és alakítási
módja a 24. §-ból tudva van.

A zászlósparancsnok vezényel:

N é g y s z ö g g e l t ű z e l ű n k !

(Tűzelésrei dobjel.)

Erre ott, hol a négyszög külső körületén üres tagok vannak, ezek a legközelebb hátul álló legények előlépése által ollyképen töltetnek be, hogy mindenütt legalább négy ember álljon közvetlenül egymás mögött. Ugy ott is, hol csak két vagy három tiszt áll egymás mögött, annyi legény léptetendő az ötödik és hatodik sorból az illető hézagokba, a mennyi szükséges, a külső körületnek végig négy teljes sorrali megrakására, legyenek bár azoktisztek, altisztek vagy közlegények.

A négyszög szegletein álló tiszteknek ügyelni kell, hogy azok lehetőleg rendzavarás nélkül kigömbölyítve legyenek. Ha az ellenséges lovasság körülbelül 600 lépésnyire közeledett a négyszöghez, vezényeltetik.

N é g y s z ö g ! k é s z ű l j ! mire a négyszög külső körületén álló négy sor tisztek úgy, mint a legénység is a fegyvert lövésre készen tartják, azután:

Első sor! Szuronyt szegez z! erre háromszor gyorsan egymásután:

Második sor! C z é l t ! T ű z ! mire mind a négy oldal második sora tüzel; ezután:

Első sor! **Tűz!** vezényletre a külső körületen álló legénység is elsüti puskáját, és pedig szuronyszegzett állásból.

Ha a töltés ismétlendő volna: a zászlósparancsnok vezényli:

Tölts! mire a töltés mind a négy sorban elkezdetik, s mindenki előbbi állását, mellyben a: **Négyszög!** készülj! hirdetésnél volt, elfoglalja, s az első sor szuronysegzésre rendeltetik.

A tüzelés megszüntetésére, valamint a fegyvercserélésre adott jelre is stb. mindenki az oktató szabályzatban foglalt rendelkezésekhez tartja magát.

A netaláni szükséges fegyvercserélés megtörténtével, s miután minden örvitéz saját fegyverének birtokába jutott:

Igazodj! vezényeltetik, mire mindenki fődözését, érintését, stb. helyrehozza.

Olly esetekben, midőn az ellenséges lovasság csupán a négyszög egyik oldalának megtámadására nyomúl előre, hirdettetik, p. o.

Az elő oldalról! vagy: Az elő és jobb oldalról! Második sor! **Czélt! Tűz!**

A tovább folytatandó tüzelésre ezután csak:

Második sor! Czélt! Tüz! azután:
Első sor! Tüz! vezényeltetik, melly
 alatt mindig azon oldal sora értetik csak, melly
 a hirdetésben elsőbben nevezve volt.

Négyszögben a legénység csak mérsé-
 kelten legyen zárkozva, hogy fegyverét aka-
 dály nélkül használhassa. A parancsnok sza-
 vaira legnagyobb csendnek és legfeszültebb
 figyelemnek kell uralkodni, és senki se meré-
 szelje fegyverét vezérszó nélkül kilőni.

52. §.

Tömeggeli tüzelés.

Ehez:

Tömeggel tüzelünk! vezényeltetik.

Ha talán a tömeg sorai nincsenek eléggé
 zárkozva, tehát ez a tüzelésrei hirdetés után
 azonnal történjék meg, azután, p. o. egy jobbra
 alakított tömegnél, az 5-dik és 6-dik félosztály
 századásuk hirdetésére balra át, a harmadik
 és negyedikbeliek fél jobb - fél bal-ra for-
 dulnak, s épen úgy a második és utolsó előtti
 osztag négy szárnytagai is, a szárnytiszt ve-
 zényletére, kifelé tevén a fordulatot.

A többi minden olly módon történik, mint
 a négyszögnél magyaráztatott.

(Ezek után a benső tér tágítása, és a dobjel következik.)

Tömeg készülj! Első sor szuronyt szegezz! Második sor! Czélt! Tüz! stb. mint a négyszögnél.

Ha a megszüntetett tüzelés után a tömeggel előre, hátra vagy oldalvást kellene fejlődni, a nélkül, hogy a zászlóparancsnok tömegbeni állását elhagyná, tehát az erre való hirdetés után, a századosok illető osztagaikat a rendelt menetnek megfelelő fordulat kivitelére vezénylik.

Ha mindazáltal a tömegeből fejlődni, vagy általában a védelmi állást el kellene hagyni, akkor a zászlóparancsnok, miután segédével együtt a tömegeből kilovagolt, vezényel:

Oldalékot tördeld! mire a századosok illető osztagaikat azonnal előre való fordulatra parancsolják, s valamint az átlépett tisztek, úgy a sortávközök kitöltésére alkalmazott legények és a zászló, dobosok és ácsok is, saját helyeikre vissza térnek.

Egy századtömegeből tüzelésre hirdeti a százados:

Tömeggel tüzelünk! mire a végszakasz rangban legidősb tisztje vezényel:

Balra (jobbra) át! a második és harmadiké ellenben:

Fél jobb! fél bal!-t vezényel: Egykorulag a tisztek átlépése és tisztii helyek be-töltése is következik. A százados a tömeg közepébe megy, dobjelt adat és vezényel:

Tömeg készülj! Első sor szuronyt szegezz! stb.

Osztálytömegeböli tüzelésre hirdeti az osztályparancsnok:

Tömeeggel tüzelünk!

A hátulsó félrész a százados által balra (jobbra) át! rendeltetik. A második és harmadik osztagok szárnytisztjei vezénylik:

Négy tag! fél jobb! (bal!) A tisztek átlépése, mint az üres tagok kitöltése is, a négyszög vagy tömeg védelmezésénél ezen esetre megállapított hasonszabály szerint következik.

Második cikkely.

53. §.

Szuronynyali támadás, és helyre-gyülés.

Minden támadásra előnyomuló sereget, legyen bár az vonalba vagy csapatba alakítva,

egy csapatba alakított tartaléknak kell körülbelül 150—200 lépésnyire követni. Ez minden zászlóaljnak legalább harmadát tegye.

Ha az egész zászlóalj vonalban akarna megtámadást kivinni, tehát a zászlóparancsnok rohamjelt veret, erre arczmenetet vezényel, miközben a lépést azon mértékben sietteti, mennyiben a zászlóalj a képzelt ellenség állásához közelít. Mindazáltal a sebes lépést, az ellenségtől legfelebb 150 lépésnyi távolságban szabad megkezdeni. Az arcz előtt menő zászlóosztások a sebes lépés elkezdésével azonnal rövidítik lépteiket, s ez által szokott arczbeosztásukba jutnak.

A zászlóparancsnok az ellenségtől mint egy 60 lépésnyire vezényel:

Szuronyt szegezsz! mire a fegyver jobb oldalra rántatik, a dobosok másodszor verik el a rohamjelt, és mindenki zajosan, de mégis lehető legzárkóztatban az ellenségre rohan és szuronyát használja.

Ha az ellenség állásából kiveretett, a zászlóparancsnok jelt ad a dobosoknak a gyűjtő megperdítésére, mire a zászlóalj lehető legsebesebben összegyűl.

Ha ellenben a támadás nem sikerült, akkor a zászlóparancsnok a gyűjtőt csak hátul,

egy alkalmas ponton a tartalék mögött vereti, a hova az egész zászlóaljnak, a tartalékarcznek szabad nyílást hagyva, sietni és ismét zászlóaljba gyűlni kell.

Ha osztálycsapattal kellene támadást kivinni, tehát azokat, ha történetesen egész távközre volnának nyitva, elsöbben 3 lépésnyi távközre kell zárkoztatni.

Ha egy vonalba fejlődött zászlóaljnak az ellenség megtámadását álló helyben kellene bevárni, tehát a parancsnok az utolsó zászlóalji tüzet mintegy 50 lépésnyi távolságra adatja, s utána közvetlenül parancsolja:

Sebesen-Indulj! Szuronyt szegezz! melly parancsra a dobosok rohamjelt vernek s az egész zászlóalj zajosan rohan az ellenségre.

Az itt előforduló helyregyülés gyakorlásaul a zászlóparancsnok gyakorlatok alkalmával, kivált szünidő közben vezényelje:

Szertészt! mire az egész zászlóalj különbféle irányban elszéled. Ez alatt a zászlóparancsnok a zászlót, a hozzá tartozó alhadnagyok- s dobosokkal együtt egy tetszés szerinti helyre felállítja, azután gyűjtöt veret. Ezen jelre minden örvitéz teljes futásban siet a zászló felé, s ott lehető sebességgel rendelt helyére jöni törekedik.

A tisztek, különösen az első sorbeliek, igyekezzenek az arcvonal jelelésére, legelőbbben helyeikre jutni. Az igazodás és érintés a zászló felé van.

VI. FEJEZET.

Első cikkely.

54. §.

A különféle lépésnemek alkalmazása zászlóaljban gyakorlatoknál.

Sebes lépésben következő mozgalmak vitetnek végbe, minden különös, e lépés nem felvételére történendő hirdetés nélkül:

- 1) Valamennyi igazodások.
- 2) Helyből kanyarodások.
- 3) Zárkozott csapatok, tömegek és négyszögek alakítása.
- 4) Kisebb osztagokból nagyobbakba fejlődések, helyből.
- 5) Nagyobb osztagokból kisebbekbe szakadozások, helyből.
- 6) Mindennemű csapatokból fejlődések, tömegek- és négyszögekből.

7) A nyílt csapatok zárása zárkozott csapatokba vagy tömegekbe.

8) Csapatok, tömegek és négyszögek nyitása.

9) A két utolsó sor zárkozása.

A hadoló és közönséges lépések a seregnek egy pontról másikra való mozgalmára szolgálnak, minden alakban.

Második cikkely.

55. §.

A különféle fegyverhordás módjainak alkalmazása.

Vállon rendszeren a zászlóaljban gyakorlatoknál hordatik a fegyver.

Karban rendszeren csak helyben, ellenben

Súlyban dombok, vizmosonyok, árkok átmászásánál stb.

Igazodj! – ba a törzstiszt vezényletére kéz- vagy tüzfogások végbevételére vétetik a fegyver, vagy egyébként, mikor egy magasabb előjárónak jelenléte miatt az illendőnek tartatik.

Egy tökéletesen kiképzett seregnél, valamint a tüzelés, úgy a szuronyszegzés is köz-

vetlenül rendeltethetik a fegyvernek vállon, sőt az utóbbi a sulyban tartásából is.

Lábhoz a fegyver nyugvásra vétetik, vagy általában ha a zászlóaljnak hosszabb ideig kellene helyben maradni.

Harmadik cikkely.

56. §.

Felebbvalónak elfogadása (mint ez ünnepélyes eseteknél előfordul.)

Egy felebbvalónak elfogadására a zászlóparancsnok a zászlóalj közepén marad mind addig, míg amaz mintegy 50 lépésnyire közeledett a zászlóalj egyik vagy másik szárnyához, mire ő tisztelegtet s a:

Zászlóalj, jobbra (balra) **nézz!** vezérszóval mind a három sor legényeinek fejét arra fordítatja, melly felől a felebbvaló jön. Erre annak elébe lovagol, az illetékes idevezlést megteszi, s a kiállott tagszámot bejelenti.

A zászlóssegéd, ki a zászlóalj jobb szárnyára akként állott, hogy lovának feje az arczvonalt első sorával egyenlő irányban áll, mihelyt a felebbvaló előtte elment, ennek segédjéhez lovagol s neki a tagjegyzéket átadja.

A felebbyalót, midőn az előtte elmegyén, nem idvezli, mivel ezen perczben ő az arczba osztottnak tekintetik.

Ha a felebbyaló segéd nélkül jön, akkor a zászlósparancsnok, végzett jelentése után maga adja át a tagjegyzéket.

A zászlósparancsnok a felebbyalót azon oldalról kíséri végig az arczvonalon, mellyen azt a sereg szemlélésében nem akadályozza, és csak annyira marad hátra, hogy minden parancsot megérthessen, és a hozzá intézett kérdésekre felelhessen.

Ha a felebbyaló a hátulsó sorokat is megakarná szemlélni, tehát a zászlósparancsnok ismét a zászlóalj közepére lovagol, vállaztat, a sorokat megnyitatta, a második és harmadik sorral a netalán szükséges fejfördítést megtéteti, s azon módon kíséri ismét a felebbyalót, mint az első sor szemlélésénél.

Ha a zászlóalj egy felebbyaló elfogadásakor nem vonal-, hanem más alakításban van, a törzstiszt viselete lényegesen a fentebbi marad. Tisztelegtet, a fejfördítést megtéteti s a felebbyaló elébe lovagol stb.

Egyes század- vagy osztálynál a parancsnok a felebbyaló elfogadására 4 lépésnyire áll azon szárny első és második tagjának hasitéka

elé, melly felől a felebbvaló jön. Annak 30 lépésnyire közeledtével a százados fél fordulatot tesz az arcz felé, tisztelegtet, mind a három sor fejeit azon oldalra fordítatja, mellyről a felebbvaló jön, azután elébe megy, idvezli, s átadja neki a tágszámot, vagy szóval teszi meg a jelentést. Többire majd mindent azon módon visz végbe, mint a zászlósparancsnokra nézve mondatott.

A többi kisebb osztagok parancsnokai hasonló módon viselik magokat.

Tisztelgés csak törzstisztet vagy egy még magasabb rangút illet.

Ha egy sereghez a szentség közelít, a parancsnok tisztelegtet, vállaztat, s aztán imáhozi állásba vezényel.

Ha a szentség hátulról jő, akkor elébb az arcz megfordítandó.

Negyedik cikkely.

57. §.

Elléptetés(felebbvaló előtti fejlődés.)

A zászlósparancsnok a vett parancs következtében elrendeli az elmenetet, aztán mind három sor legénységét ezen vezényletre:

Zászlóalj balra (jobbra) **nézz!** azon oldalra nézeti, melly felől a fölebbvaló a sereg szemlélését megkezdeni látszik, maga pedig illő távolságra a csapat élére megyen.

A zászlóssegéd az első osztag irányzatának ellenkező szárnyára megy, s az elléptetés alatt nem idvezelvén senkit, ahoz zárkózva marad.

Mihelyt a zászlósparancsnok a felebbvalóhoz, ki előtt az elléptetésnek kell történni, az illetékes idvezlésre való szükséges számú lépésnyire közeledett, idvezel, a felebbvaló felállítási pontján túl még 10 lépésnyire lovagol, s annak bal oldalán kevésbé hátra maradva, egész zászlóalja elléptetése alatt ott marad, s csak akkor tér vissza zászlóaljához, miután ujonan idvezlését megtette s a további parancsokat kikérte.

A zászlóssegéd — ha az iránypont jelelésére nem volt alkalmazva — mihelyt a felebbvaló felállítási pontját 10 lépésnyire túlhaladta, elhagyja helyét, s azután a zászlósparancsnoktól oldalvást balra és hátra áll, ki mellett továbbra is megmarad.

Ha zenekar van jelen, ezen esetben a zászlósparancsnok az előtt illő távolságban lovagol.

A zászlós a zászlóval vagy mindig azon oldalon marad, mellyen a felebervaló áll, vagy oda megy; az elléptetés alkalmával azonban nem idvezel.

Az irányszárnyakon beosztott tisztek az illő takarás és távköz fentartásaért egyenest néznek; de mihelyt 3 lépésre azon ponthoz értek, mellyen a felebervaló van, ezen oldalra fordítják fejeiket, s csak akkor néznek ismét egyenest előre, miután azt három lépésnyire túlhaladták.

Ha a törzstiszt gyalog van, az elléptetésnél ugyanazon módon viselje magát mint lóháton. Az első osztály közepe előtt illő távolságban, mindazáltal a zenekar mögött megy, s az elléptetés után a felebervaló mellé áll.

Mindez egy ellépő osztály, század vagy kisebb osztág parancsnokára is illik. Azonban ha egy egyes, a zászlóval kilépett századnak vagy még kisebb osztagnak kellene ellépni, valamint általában ha egy helyről a másikra kellene járolni, akkor a zászló 3 lépésnyire veszi magát az első osztág közepe elé, a parancsnok pedig illő távolságra az elé.

58. §.

Felebbvalóvali találkozás, menet közben.

Ha a felebbvaló a csapat végéhez jön, akkor az utóvédnél levő dobos a megfelelő jelet veri, mire a zászlósparancsnok azonnal oda megy, a felebbvalót szabály szerint elfogadja, s kíséri.

Ha egy menet közbeni zászlóalj szentséggel találkozik, a parancsnok a zászlóaljt megállítja, felkanyaríttatja, vagy pedig a körülmények szerint imához állíttatja.

Ha a szentség hátulról jöne, akkor, ha csapatállásban imához állást kellene végbevinni, először a csapat megfordítassék.

Ötödik cikkely.

59. §.

Közön- és futótűz.

Ha a zászlóaljnak valamely alkalomkor közön- vagy futó tüzet kellene csinálni, a zászlósparancsnok a zászlóalj közepére áll, s az első esetben:

Vigyázz! Közön tüzre! Zászlóalj készülj! stb. az oktató szabályzat magyará-

zata szerint; a második esetben vezényel:

Vigyázz! Futótűzre! Zászlóalj készülj! stb. (mint már magyaráztattott.)

Valamint a közön-, úgy a futótűz után is mindenkor tisztelgés következik, mire a dobosok és zenekar — azon esetben ha jelen van — azonnal bele vág, a zászlósparancsnok pedig az illetékes idvezlést teljesíti. Kis idő múlva ugyanaz a játék félbehagyására jelt ad, vállaztat, s ha a tüzelés ismétlendő volna, újra töltet. Minden tűz után tisztelgés tétetik, s az utolszori után addig maradnak tisztelgő állásban, míg a zászlósparancsnok a talán jelenlevő felebbsvalótól a további parancsokat kikérte.

Egy osztály, század, vagy kisebb osztag közön- vagy futótűzénél az illető parancsnok szinte az arcz közepe elé áll, s többire úgy viseli magát, mint a törzstiszt számára elő-
iratott.

II. R É S Z.

I. FEJEZET.

Első czikkely.

A csatárharcz alkalmazásáról nyitott csatarendben.

60. §.

A csatárok rendeltetése.

A csatárok rendeltetése következő:

1) A szövevényes földszint átvizsgálni, az ellenség álladását kifürkészni, vagy annak csatárait elüzni.

2) A fősereget elül és oldalt, minden hirtelen megtámadás, és az ellen csatártüze ellen oltalmazni.

3) A harczot megkezdeni, és mintegy oltalmul szolgálni, hogy a fősereg födezve élnyomulhasson, és az a megtámadás és véde-

lemre a szükséges előkészületeket akadálytalanul megtehesse.

4) A megtámadást hatályos tűzharcz által megkezdeni; ha bár annak seregek, álgyutelepek, vagy földgátok ellen kellenék is végbe menni.

5) Némelly földszinmetszetek, vagy egyéb tárgyak megtámadásánál, vagy védelménél, millyenek az erdők, szőlőkertek, árkok, faluk stb. együtt működni.

6) Ott, hol a földszin a zárkózott osztatok alkalmazását gátolja, a harcztot néha egész az eldöntésig kitartani.

7) Az álladásából kiriasztott ellenség üldözését átvenni; s végre

8) A hátrálást födezni, hogy a hátráló zárkózott osztatok tért nyerhessenek.

A csatárok illy rendeltetéséből kiviláglik, hogy alkalmazások főkép szövevényes földszinen fordul elő, azonkívül pedig csak kivételként.

A csatárharcznak ereje, feladatával illő arányban álljon. Ha valamelly földszint csupán átvizsgálni kellenék, ugy arra kisebb számú de nagyobb távközekben álló csatárok is elégsek; azonban ha hatályos tűzharcz kíván-

tatik, ekkor nagyobb mennyiségű, de sűrűbben egymáshoz zárkózott csatárookra van szükség.

Egyébiránt elvül szolgál: a szükségesén felül soha nagyobb erőt csatározáshoz nem alkalmazni, mivel minden ebéli tulfeszítés az erő czéltalan szétdaraboltatásaul tekinthető.

Minden csatárlánczot legalább egy hason erejű segélynek, és ezt kétannyi tartaléknak kell követni.

Ennek következtében:

Egy negyedrészt a csatárláncz alakításához; más negyedrészt a segélyre; és fele tartalékul, alkalmaztassék.

Ha a csatározáshoz kirendelt osztag a főseregtől nagyobb távolságra küldetik ki, úgy az említett arány szabályul szolgál; azonban, ha a csatározó osztag közvetlen a fősereg előtt áll, akkor a külön tartalék nem szükséges, minthogy a fősereg különben is annak helyét foglalja el.

Második czikkely.

Század vagy osztály felállítása, és alkalmazása.

61. §.

A század.

Ha a századnak a csatár harcra kell alakulnia, úgy a százados:

Első szakasz **lánczba!** figyelmeztet.

A második szakasz ekkor a segélyt, a 3-dik és 4-dik pedig a tartalékot képezi.

A láncz alakításrai figyelmeztetőre a tiszteknek be kell lépni, és a csatározni kirendelt szakasz, segély és tartalék vezérlői néhány lépésnyire osztagaik közepe elébe állnak.

A dobosok közül egyik a lánczhoz kirendelt szakasz mögé, a másik pedig a századoshoz megy.

Erre a százados a vezérlőknek a szükséges utasításokat kiadja, t. i. a láncz vezérlőének a láncz kiterjedését, az irányt, mellyek annak előre menés, és hátráláskor stb. meg kell tartani, meghatározza; a segély és tartalék vezérlőinek pedig a felállási pontokat, és

a távolságokat, mellyekben egymást követniök kell, kijeleli.

Erre mindenik osztag meghatározott helyére megy.

A csatározásra kirendelt szakaszvezérlő a körülményekhez képest a lánczalakítást azonnal, vagy csak a kijelelt vonalhozi közeledéskor viteti végbe. A segélyvezérlő pedig a felállási pontra megérkeztvén, a tagokat egy egy lépésnyi távolságra megnyitattja, míg a tartalék zárkozva marad.

Valljon a segély és tartaléknak felállítását elül, vagy hátul kell-e elfoglalni: az a körülményektől függ; egyébiránt illy esetre mindenkor czélszerű rendelkezést kell előre bocsátani.

Nyilt téren a segély távolsága a láncztól 150—200 lépés, mivel ez által az ellenség tüzelésétől keveset szenved.

Ott, hol a segély födezetet találhat, a a lánczhoz közelebb is felállitathatik, de semmi esetben olly közel, hogy valamelly a lánczban véletlen támadott zavarba belé bonyolodva, a csatárok oltalomba vételére szükség esetében tehetetlené tétessék.

A tartalék körülbelöl 100 lépésnyi távolságra áll fel a segélyszakasz mögött, mi-

végre lehetőleg olly pontot választ, hogy távolról az ellenség észre ne vegye.

Mihelyt a csatárláncz a kibontakozásra rendelt vonalba érkezett, a tisztek gondoskodnak, hogy minden csatár földszintárgyait födezetül használja; minthogy a rendszabályokat többé nem kell gépíleg teljesíteni. Tehát a távközöknek minden aggodalmas kiczirkalmazását a kitüzött cél rovására mellőzni kell.

A csatárok elosztásának is, a földszin mi-volta, és az ellenség mindenkori állásának tekintetbe vételével kell megtörténni. Így péld. az ellenséghez vezető utak, vagy olly helyek közelében, mellyek amannak közeledését könnyebítik, a csatárok sűrűbben zárkoztassanak egymáshoz, mint ott, hol a megtámadásnak kevésbé vannak kitéve.

A láncz felállítása után egy iránylánczszem jeleltetik ki. Ha pedig a láncz egyik szárnya valamelly földszintárgyhoz, millyen az árok, patak, csatorna stb. támaszkodik, és előrehaladás alatt is a mellett kellenék maradnia, úgy az irány az illető szárnyas lánczszemnek adatik át.

A csatárok vezérlője oda áll, honnan a lánczot legjobban áttekintheti, s vezetheti is;

és a dobost — a jelek dobolása végett — szüntelen maga mellett tartja.

A segély felállításához olyt pontot kell választani, honnan az elül álló lánczot, különösen annak azon részét, mellyek a megtámasztásra leginkább ki vannak téve, szükség esetében védelmezni, vagy a visszavonulokat biztosan oltalomba venni lehet. E mellett igyekezni kell az osztagot lehetőleg födezve felállítani, és e végre minden mélységet a földnek, vagy akármelly földszintárgyat használni. Ha a földszin födezetre nem alkalmas, úgy a segély a földre lefekhetik.

A tartalék mint már mondatott rendszeren körülbelöl 100 lépésnyire helyezkedik a segély háta mögött, és pedig szinte lehetően födezve.

Ha a láncz védelmi szándékból alakítatot, úgy a tartaléknak olyt álladást kell eszközteni mellyben makacsúl ellenállhat.

A kötetlen harczrendbeni alakuláskor a csatározni kirendelt szakasznak rendszeren sebes léptekben, a segély és a tartaléknak pedig lassubb lépésben kell elé menni. Ez utóbbi résznél a puskát vagy vállra; vagy ha attól tartani lehet, hogy a sereg, már távolról is észrevehető, sulyba, vagy födezve kell

hordani, és huzamosabb helyben-maradáskor lábhoz vétenni.

A százados, ki az egészet vezeti, miután a felállásokról meggyőződött, és a szükséges változtatásokat elintézte, oly álláspontra helyezkedik, honnan ő a lánczot, az elülfekvő földszint, és az ellenség mozdulatait jól áttekintheti, melly pont rendszeren a láncz és segély közt találhatik föl.

Egyik dobos mindig a százados mellett marad, hogy parancsaira a szükséges jeleket dobolhassa, mire a láncz mellett álló dobos azokat ismétli. A dobosokra egyébiránt jól reá kell parancsolni, hogy semmi jelt addig ne doboljanak, és ne ismétljenek, míg ahhoz közvetlenül vezérlőjüktől parancsot nem kapnak, valamint a csatároknak is csupán oly dobjelre kell engedelmeskedni, melly azon osztag bossa által adatik, hová tartozik. —

Ha a századnak csatározás végetti alkalmazása nagyobb hadi osztagokkai összekötésben történik meg, úgy két szakaszt a láncz alakítására, és kettőt segélyül kell kirendelni; mivel illy esetben a tartalékot maga a főszereg képezi.

E végett vezényeltetik:

Első és harmadik szakasz **lánczba!**
 vagy: Második és negyedik szakasz
lánczba! mire a kibontakozás az ismert
 módon történik meg. (IV. Terv, 15. Ábr.)

62. §.

Az osztály.

Az osztálynak csatárharczrai felállítása szintazon elvek szerint történik, mint a századra nézve említetett.

Nyílt téren (földszinen) egyik század, láncz és segélyül, a másik pedig tartalék gyanánt alkalmaztatik; szövevényes földszinen ellenben mindenik századból rendszeren egy szakasz lánczhoz, egy segélyül, és a fenmaradt félé század tartalékul rendeltetik ki.

Ha az osztálynak önállólag kell harczolni, úgy a tartalék a közép mögött, vagy arczban vagy zárkózott csapatban összesülve állítassék fel. — (IV. Terv, 16. Ábra.)

Azonban, ha az osztály valamelly közép mögé helyezkedett haddal összefüggve van felállítva, úgy a tartalék kétféle osztva, a láncz szárnyai mögé állítassék fel. (IV. Terv, 17. Ábr.)

A csatárok-, segélyék- és tartalékoknak födezésekre nézve szintazon elvek szolgálnak mellyek a századnál érvényesek.

63. §.

A zászlóaljnak csatárharczrai alkalmazása.

A zászlóaljt a csatárharczra csak akkor lehet alkalmazni, ha valamely nagyobb hadtest tartalékuul szolgál.

Az egészet a zászlóaljvezérlő kormányozza, de neki az osztályvezérlőkkel a kitüzött czélt tökéletesen tudatni, valamint azoknak az előnyomulat és hátrálat vonalát is kijelelni kell.

Ha csupán egyes osztagok kiküldetése kívántatnék, mellyeknek a zászlóaljjal összefüggésben kell maradniok, úgy e végre legfelebb egy osztályt kell alkalmazni.

Tehát elvül szolgáljon: hogy mindenkor csupán annyi csatár alkalmaztassék, mennyi a kitüzött czél elérésére szükséges, különben az összesült erő ok nélkül gyengítenék.

Az egész osztagoknak csatározásrai alkalmazása mind azon alkalmaknál eléfordul, hol a csatároknak a harcztot némileg mintegy önállólag kell végbe vinni.

Ha egy osztag csatározás végett rendeltetik ki, úgy a zászlósparancsnok azon osztag

vezérlőjével kiküldetése czélját világosan tudassa, valamint kötelessége iránt is, a legpontosabb utasítást adja.

Ő t. i. mindenkifőlött tudalmára adja, valljon a zászlóaljnak arczát, vagy oldalait fözdeze-e; valljon és mennyi ideig harczoljon az ellenséggel; hogy segélyre számíthat-e? stb.

A csatározni kirendelt osztag vezérlője a zászlóalj parancsnokát a harcz egész folyta alatt, az ellenség minden mozdulatairól értesíti, és pedig különösen a zárkózott osztagokéról; továbbá előnyomuláskor a földszin mivoltának változatairól, a szorosokról stb. azonnal jelentést tesz, hogy ahozképest czélszerűleg rendelkezhessék.

A zászlóalj vezérlője igyekezzék a zászlóaljt kötött rendben tartani, és minden más egyéb elkülönítéseket lehetőleg mellözni, mivel a harcz számosabb esetekben csak zárkózott osztagokban döntetik el.

Harmadik cikkely.

64. §.

A kötetlen rendben alakult hadnak előnyomulása, oldalmenete és hátrálása.

Mindenek előtt itt azon megjegyzés tétetik, hogy a csatárok minden mozgalmi az oktató szabályzatban magyarázatott példák s erre vonatkozó tervek hasonszabálya szerint történnek.

Az előnyomulás lassu lépésben történik, minden szükségtelen futkozást tehát mellőzni kell, hogy az eldöntő pillanatokra erő, kitérés, és a lövésre megkivántató nyugalom fenmaradjon.

A segélyek és tartalékok mozdulataikat a láncz után alkalmazzzák, azonban a földszin előnyeit tekintetbe kell venniök.

Ha pihenő doboltatik, úgy a csatárok, segélyek és tartalékok, mind azt teljesítik, mi felállításokra nézve már mondatott.

Az oldalmenetet a segély és tartalék kettős rendben, a fősereg pedig osztagcsapatban viszi végbe.

Hátrálat végett a segélyek és tartalékok a láncz czal együtt jobbra át fordulnak, ha t. i. a láncz tüzelésben nincs, és aránylagos távolságban igyekeznek maradni.

A pihenőre valamennyien megállnak, az ellenség felé arcot fordítanak, és a netaláni földszintárgyakat födezetül használják.

65. §.

A láncz felváltás.

A láncz felváltása valamint helyben, úgy előnyomuláskor is a segélyek által történjék meg, és pedig lehetőleg olly időpontban, midőn az ellenség nem igen közel áll, vagy ha a láncz olly álladást foglalt el, mellynek oltalma alatt a felváltás rendben, és biztosan, de észrevétlenül vitethetik végbe.

Még mielőtt ehez rendelet tétetnék, a segély kipotlására a tartalékból egy osztág előre küldendő. Az osztály, és zászlóaljnál a felváltásnak részletenkint kell megtörténni.

Felváltás után a fegyverek tisztitassanak meg, és az ellődözött lőszer potoltassék ki. —

66. §.

Hátrálat a kettős lánczczal.

Ha az ellenséges csatárok hevessen nyomulnak elő, ugy a hátrálat kettős lánczczal vitetik végbe, de különösen ennek akkor is meg kell történni, ha több, a lánczczal párhuzamosan álló s födezetre alkalmas tárgyak; millyen az árkok, fasorok stb. kis távolságban előfordulnak.

A tartalék mindig csak akkor fordul jobbra át, ha az elül álló láncz átvonulva hátul czélszerűen felállot.

Minő körülmények közt kell egyébiránt a kettős lánczczal való hátrálásnak végbemeni, azt a vezérlő ítéletére kell bizni.

67. §.

Lánczerősítés.

Az örmesteri dobjelre a tartalékoknak a segélyek helyére elő kell menni; s ha az erősítésre többé nincs szükség, ugy a tizedes dobjelre az előbb tűzharczban állott láncz a tartalékhoz visszasiet, és melléje gyülekezik. A tartalék, elhagyott helyére vissza

megy, vagy ha a láncz előnyomul, addig helyben marad, míg a kívánt távolságot megnyerte.

Negyedik cikkely.

68. §.

Hidon átkelés.

I. Előnyomulva.

Mihelyt a láncz a hidon átvonult, a segíéyek követik, és túl, az illető felálláspontokra helyezkednek.

A tartalékok a szoroshozi közeledéskor azonnal ahoz közelebb elövonulnak, és mindaddig felállva maradnak, míg a láncz és segíéyek a hidon túl kellő tért nyertek, mire amazok is aztán követik.

II. Hátrálva.

Ha a hátráló csatárosztály valamelly hidhoz közelít, úgy a tartalék annak elfoglalására hátra küldetik. Ez miután a hidon átvonult, a hadnak egyik része jobbról és balról, a parton sűrű csatársorba felosztatik, a másik rész pedig arcz- vagy csapatalakzatban, de mindenestre kis távolságra a hid mögött felállítatik.

A segélyek, a hidfő előtt, a nélkül hogy az átmenést gátolnák, felállva a lánczot bevárják, aztán a szorosán átkelnek, és az intézvény (Dispositio) szerint, vagy ujolag segélyek gyanánt túl felállnak, vagy a tartalék által felváltva, a csatárokkal együtt hátul tartalékul gyülekeznek.

Ha az ellenségnek a szorosoni átvonulását meg kellene gátolni, úgy a tartalék a hidnak egyik részét szétbontás végett elkészíti, és miután a hidon az osztagok mind átvonultak, sebesen végbe is vitethetik.

Ötödik cikkely.

69. §.

Szuronynyalitámadás.

A csatározó osztag által véghez menendő szuronynyalitámadásra, a vezérlő mindennek előtt a megtámadandó pontokat kinézi, és ahoz képest czélszerűen intézkedik.

A segélyek rendesen a legelső dobjelre azonnal a láncz vonalába elővezetnek, és a tartalékok 100 lépésnyire elővonulnak, mire az előnyomulás sebes léptekben megy végbe.

Mihelyt a láncz és a segélyek az ellenség álladásához 50 lépésnyire közelítettek, újlag roham jel doboltatik, mire szuronyt szegezve a roham elszántan végbe vitetik.

A megtámadás sikerülése esetében, a csatároknak az ellenség üldözése végett nem kell szétoszlni, hanem a kivívott előnyöket, sebes elfoglalás által megtartani igyekezzenek, különben az ellenség segélyei által még vissza is riasztathatnak, sőt el is szakaszthatnak.

A megtámadás hiúsulása esetében, a tartalék oltalma alatt a löhatásból kivonulnak, és rendezik magokat.

Olly esetekben, hol a tartalékok mögött még zárkózott osztagok is vannak felállítva, ezek a megtámadáskor segíthetnek; hol pedig ezen eset nem fordul elő, ott a tartalék kellő távolságban hátul marad, és ha szükséges leend, a megtámadást ismétli.

Ha pedig az ellenség olly tárgyak megtámadására nyomúl elő, mellyek csatáraink által elfoglalvák, úgy a csatárok ama pontokon tömöttebb állásba vonulnak össze.

A segélyek közelebb vonulnak a lánczhoz, és a leginkább veszélyezett pontok védelmére alkalmaztatnak, míg a tartalékok oltalpul, és erőteljes ellentállásul a szilárdabb montokot elfoglalják.

Hatodik cikkely.

70. §.

Lovasság elleni védelem.

Ha a láncz lovasság által fenyegettetik, valamint a segélyek is, csoportokba, a tartalék pedig tömegbe alakul.

A leginkább veszélyezett csoportok a kevésbé veszélyeztetettek által oltalmaztatnak.

A vezérlők illy esetekben, a mennyiben az egésznek egysége engedi, saját itéletök szerint önállólag működnek, a dobjelekre azonban figyelemmel legyenek.

Hetedik cikkely.

71. §.

A csatároknak gyülekezése, és a hátul felállított had arca előtti

térnyitás.

Mihelyt a csatárok a segélyeiknél gyülekeztek, együtt jobbra át fordulnak, és a tartalékhoz vissza mennek.

Ha valamely hátul felállított hadnak arcza előtt tért kell nyitni, úgy a sebes indulóra a csatárok, segélyek és tartalékok jobbra át fordulnak, és az említett hadnak szárnyaira sietnek, hol a körülményekhez képest alkalmaztatnak.

Nyolczadik cikkely.

72. §.

Altalános szabályok a hadseregnek csatárharczbani kiképezésére.

A csatárharczbani gyakorlatnak a gyakorlati téren (sík téren) eleinte csak azért kell megtörténni, hogy a had elemileg kiképeztesék és a külön alakzatokkal megismertessék. Miután ezen cél eléretett, a századot vagy osztályt csatározási gyakorlatra szövevényes földszinre kell vezetni, és itt különösen arra ügyelni, hogy a csatárok a földszin tárgyait czélszerűleg használják, és a segélyek s tartalékok álladásokat a harc mindenkori viszonyához és céljához képest választják.

Az irányzat és távközök pontos megtartása itt többé nem szükséges, mert ez a harc

visszonyaitól és a földszin mivoltától függ, azért nem kell semmi esetre a csatározásnak valamely gyakorlat szerinti szabatosságot adni.

A csatárharczbani gyakorlat legczélszerűbben az által történhetik meg, ha néha egymással két század szembe állítatik; de hogy minden rendetlenség és a szabályoktól tetemesb eltérések mellőztessenek, a harcz korlátait rövid de világos intézvények (Disposition) által kell meghatározni, és a szemközt álló csatározó hadosztagokat 60 lépésnél soha közelebb nem bocsátani.

A tiszteket pedig az elkövetett hibákra mindenkor figyelmeztetni kell.

Jegyzet.

A nyomtatási és nem lényeges hibákat mellőzve, az ezen III-dik, valamint a II-dik füzetben elő forduló vezényszavakra nézve is következő igazítások tétettek :

II. Füzet.

- 4. §. Arczmenet indulj ! helyett : Arczczal indulunk —
indulj !
- gyorsan indulunk h. — gyorsan — —
- sebesen indulunk h. — sebesen — —

7. 28. 42. §. Szuronyra h. Szuronyt szegezsz !

8. 9. 19. §. töltsél h. tölts !

9. §. Arczot vissza ! h. Arczra vissza **kozz** !

14. §. Hátulsó két sor nyitódj és zárkozz h. Két utolsó sor stb.

18. §. Kettős rendekben h. Kettős rendenként. ;

19. §. Négyyszöggel tüzelj h. — tüzelünk.

38. §. Ezen vezényszó után : Lánccot a középről, fél jobb, fél bal ! teendő : Sebesen indulj !

— 4 Terv h. II. Terv.

43. §. Csoportokba h. Csoportba !

A jelen III. füzetben :

23. §. Az első osztag megáll stb. h. Az első osztag állva marad stb.

Alakítsd, fordítsd helyett mindenütt : alakíts, fordíts ! elmaradván az illy végzetü vezényszavak elöl az A és Az.

27. §. Fél balra, jobbra h. fél jobb, bal.

58. §. Félosztályonként h. félosztályokkal.

Megemlítendő az is, hogy a parancsnok tetszése szerint használhatja minden vezényszó előtt, figyelmeztetésül ezen szót : **Vigyázz!**

TARTALOM.

I. RÉSZ.

I. FEJEZET.

Első cikkely.

1. §. Kifejlett arczvonalbani sorzás- és állásról . . . . . 5.

Második cikkely.

2. §. Az igazodásokról általánosan . . . . . 9.
3. §. Egyenközü igazodások . . . . . —
4. §. Rézsútos igazodások . . . . . 12.

Harmadik cikkely.

5. §. A sorok nyitódása- és zárkozásáról . . . . . —

Negyedik cikkely.

6. §. Az arcz megfordítása- és visszakozeráról . . . . . 13.

Ötödik cikkely.

7. §. Az arczmenetről . . . . . —

II. FEJEZET.

Jobbra és balra alakított csapatok-, tömegek-, négyszögek-, s ezeknek mozgalmairól.

Első cikkely.

8. §. Rendcsapatok alakítása-, menete-, huzódása-, irányváltoztatása- és arcvisszakozatáról. . . . 17.

Második cikkely.

9. §. Nyitott osztagcsapat jobbra vagy balra alakítása 18.
 10. §. Nyitott osztagcsapattali menet . . . . . 22.
 11. §. Nyitott osztagcsapattali menet oldalt . . . . . 23.
 12. §. Nyitott osztagcsapattali huzódás . . . . . 24.
 13. §. Nyitott osztagcsapattali kanyarodás . . . . . 25.
 14. §. Nyitott osztagcsapat irányváltozása . . . . . —
 15. §. Nyitott osztagcsapat osztagainak hátfordított kanyarodása . . . . . 26.

Harmadik cikkely.

16. §. A zárközött csapatokról általánosan . . . . . 27.
 17. §. Zárközött csapat alakítása jobbra vagy balra . . . . . —
 18. §. Zárközött csapattali mozgalom . . . . . 30.
 19. §. Zárközött csapat nyitása és zárása . . . . . 32.

Negyedik cikkely.

20. §. A tömegről általánosan . . . . . 33.
 21. §. Tömeg alakítás jobbra vagy balra . . . . . 33.
 22. §. Tömeggeli mozgalmak . . . . . 36.
 23. §. Tömeg nyitása és zárás . . . . . 37.

Ötödik cikkely.

24. §. A négyszögről általánosan	38.
25. §. Középre alakított négyszögről	39.
26. §. Négyszöggei mozgalmak	41.
27. §. Négyszög oldalékainak törése a csapatalakításba való átmenetelhez	45.

III. FEJEZET.**Első cikkely.**

28. §. A fejlődésekről általánosan	46.
--	-----

Második cikkely.

29. §. Egyes vagy kettős rendcsapatból fejlődés a csapatirányzat oldalára	47.
30. §. Egyes és kettős rendből élre fejlődés arczczal a menetirány felé	48.
31. §. Arczczal a csapatirányzat ellenkező oldalairai fejlődés csupán egyes rendből	51.

Harmadik cikkely.

32. §. Nyitott osztagesapatnak a csapatirányzat olda- láira fejlődése	52.
33. §. Nyitott osztagesapatnak a csapatirányzat ellen- kező oldalaira fejlődése	52.
34. §. Nyitott osztagesapatnak arczczal élre a menet- irány felé való fejlődése, bontakozással	53.

Negyedik cikkely.

35. §. Zárkózott csapat élfelé fejlődéséről	56.
---	-----

Ötödik cikkely.

36. §. Jobbra vagy balra alakított tömeg fejlődése	58.
--	-----

Hatodik cikkely.

37. §. Középre alakított négyszög (vagy tömeg) fejlődése . . . . . 59.

IV. FEJEZET.**Első cikkely.**

38. §. Egész távközre nyitott csapat kisebbitéséről . . . . . 60.
 39. §. Osztagokból kettős rendcsapatbai szakadozás . . . . . 61.
 40. §. Osztagokból egyszerü rendcsapatbai szakadozás . . . . . 62.

Második cikkely.

41. §. Osztagok nagyobbításáról . . . . . 62.

Harmadik cikkely.

42. §. Arczváltoztatás jobbra vagy balra előre . . . . . 63.
 43. §. Arczváltoztatás jobbra vagy balra hátra felé . . . . . 64.
 44. §. Arczváltoztatás rézsut vonalban előre vagy hátra . . . . . 65.

V. FEJEZET.**Első cikkely.**

45. §. A tüzelésekről általánosan . . . . . 65.
 46. §. Zászlóalji tüzelés arezból . . . . . 67.
 47. §. Zászlóaljbolí sor- és egyes tüzelés . . . . . 69.
 48. §. Tüzelés előnyomulás és hátralás közben . . . . . 69.
 49. §. Tüzelés nyitott csapatbólí fejlődéseknél . . . . . 72.
 50. §. Tüzelés zárkózott csapatok- és tömegekből, fejlődéseknél . . . . . 73.
 51. §. Négyszöggei tüzelés . . . . . 73.
 52. §. Tömeggei tüzelés . . . . . 76.

Második cikkely.

53. §. Szuronynyal támadás és helyregyülés. . . . . 78.

VI. FEJEZET.**Első cikkely.**

54. §. A különféle lépésnemek alkalmazása zászlóalj-
bani gyakorlatoknál . . . . . 81.

Második cikkely.

55. §. A különféle fegyverhordás módjainak alkalmazása . . . . . 82.

Harmadik cikkely.

56. §. Felebbvalónak elfogadása (mint ez ünnepélyes
eseteknél előfordul.) . . . . . 83.

Negyedik cikkely.

57. §. Elléptetés (felebbvaló előtti fejlődés.) . . . . 85.
58. §. Felebbvalóvali találkozás menetközben . . . . 88.

Ötödik cikkely.

59. §. Közön- és futótűz . . . . . 88.

II. RÉSZ.**I. FEJEZET.****Első cikkely.**

A csatárharcz alkalmazásáról nyitott csatarendben.

60. §. A csatárok rendeltetése . . . . . 90.

Második cikkely.**Század vagy osztály felállítása és alkalmazása.**

61. §. A század	92.
62. §. Az osztály	98.
63. §. A zászlóalj	99.

Harmadik cikkely.

64. §. A kötetlen rendben alakult hadnak előnyomulása, oldalmenete és hátrálása	101.
65. §. A lánczfelváltás	102.
66. §. Hátrálat a kettős lánczczal	103.
67. §. Láncz erősítés	103.

Negyedik cikkely.

68. §. Hidon átkelés.	104.
-------------------------------	------

Ötödik cikkely.

69. §. Szuronynyal támadás	105.
--------------------------------------	------

Hatodik cikkely.

70. §. Lovasság elleni védelem	107.
--	------

Hetedik cikkely.

71. §. A csatároknak gyülekezése, és a hátul felállított had arca előtti térnyitás	107.
--	------

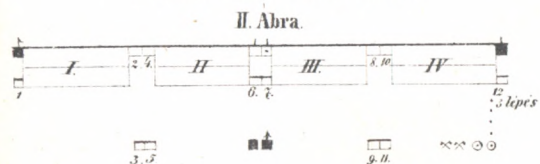
Nyolczadik cikkely.

72. §. Általános szabályok a hadseregnek csatárharczban kiképezésére	108.
--	------

A jobbra sorozott század állása.

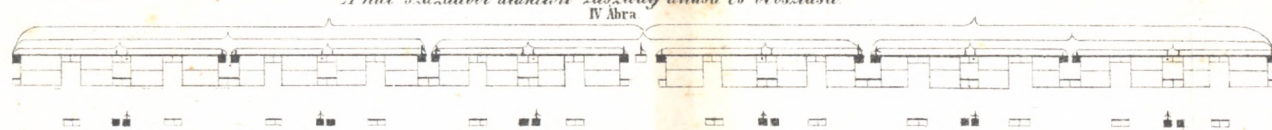
A balra sorozott század állása.

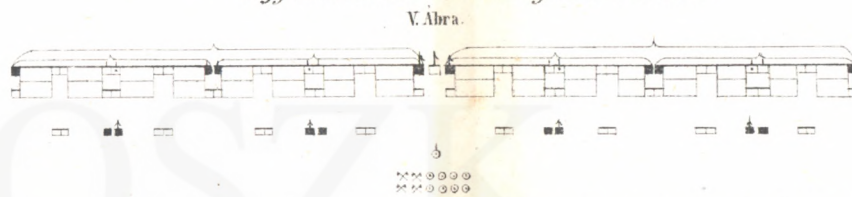
Hét század, vagy az osztály állása

A hat századból alakított zászlóalj állása és beosztása.

Négy századból alakított zászlóalj állása és beosztása.

Három századból alakított zászlóalj állása és beosztása

Jegyjelenték.

- 3. zászdos.
- Fő hadnagy.
- 1.º hadnagy.
- 2.º hadnagy.
- 1.º 2.º őrmester.
- 1. 2. 3. sa t. ezredes.
- Zászlós.
- Dobos tizedes.
- Dobos.
- Ács.

I. II. III. IV. tized (negyed)

- 1. dík } sor.
- 2. dík }
- 3. dík }

Az illeto részlegvezerto század, osztály vagy zászlóalj vezérto) vezonylethez az urez közepé elébe áll, és ha e százados vagy alamos tiszt volna helyettesnek egy őrvitéz alkalmazatik.

Tiszti igazodás jobbra.

I. Ábra

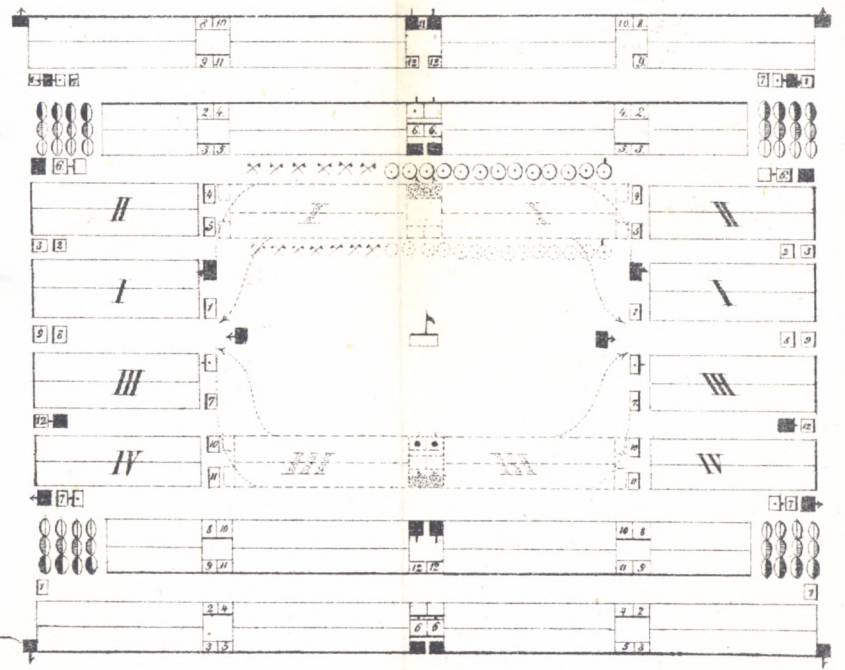

Osztály tömeg jobbrai alakítása

IV. Ábra.

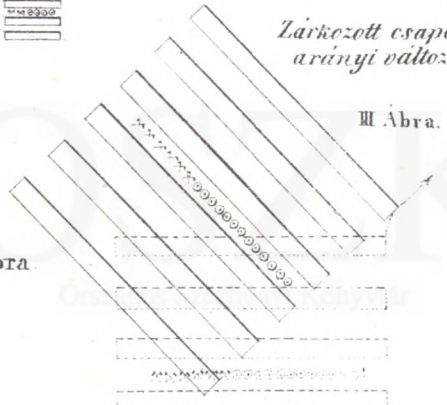

A középre alakított négyzet állása.

Zárkzott csapat arányi változtatása

III. Ábra.

jobbra az F. fel osztályra

Zárkzott csapat alakítása

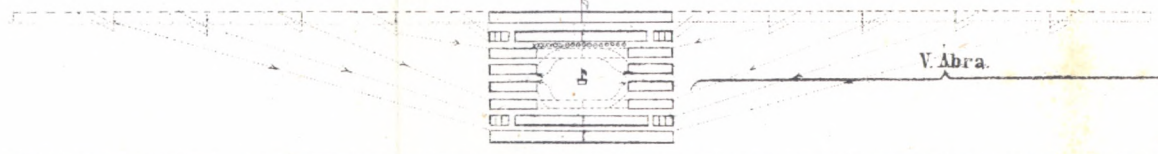
jobbra a 3. fel osztályra.

II. Ábra.

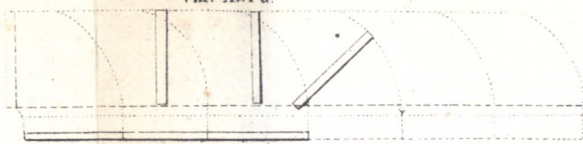
Négyzet alakítása a közpre

V. Ábra.

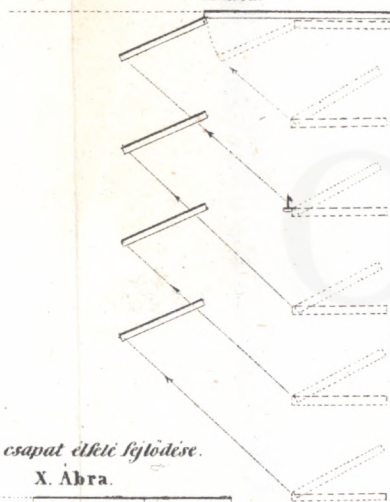
Az első osztály mögötti jobbra fejtés.

VIII. Ábra.

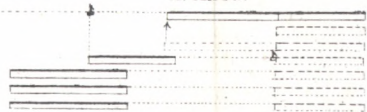
A nyitott osztály csapattal történő felépítése

IX. Ábra.

Zárkózott csapattal történő felépítése

X. Ábra.

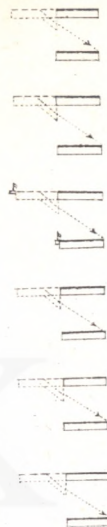
A középre alakított tömeg felépítése

XI. Ábra.

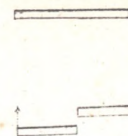
Egész távközre nyitott csapattal történő felépítése

XII. Ábra.

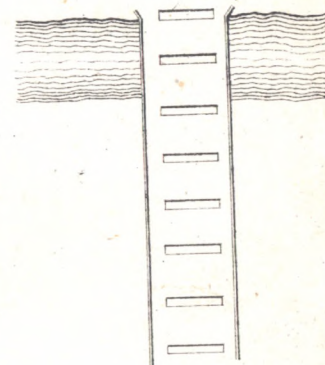
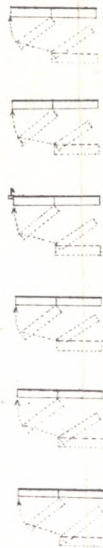
A csapattal történő egymásutáni nagyobbtítása

XIII. Ábra.

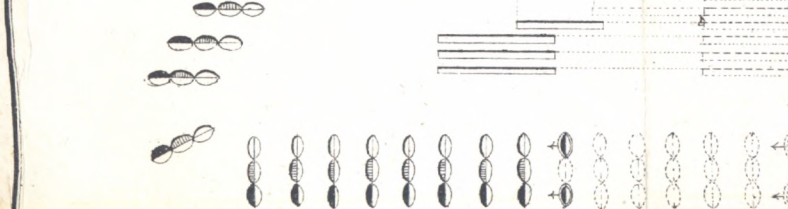
A csapattal történő ugyan időbeni nagyobbtítása

XIV. Ábra.

Rendből létre fejtés az egész a menet irány felé.
VI. Ábra

Az egész a csapattal történő ellenkező oldalirányú fejtés rendből
VII. Ábra.

OSZK
Országos Széchényi Könyvtár

